

יחזקאל קאָטיק

מיינע זכרונות

ערשטער טייל

די קראַמען

ווי די מאָדע איז, זיינען אין מיטן שטאָט געשטאַנען צוויי ציילן קראַמען מיט די פֿאַרערשטע טירן אינעווייניק. צווישן די ביידע ציילן האָט זיך געצויגן אַ שמאַל געסעלע און דאָרט האָט זיך קוים געקאָנט דורכשפּאַרן אַ פֿור. אַ דריי, פֿיר קראַמען האָבן געמיסחערט מיט מאָנופּאַקטור פֿון העכערן גראַד: פֿאַר ייִדן און פּריצים פֿון אַרום שטאָט; אין אַ דריי, פֿיר -- האָט מען פֿאַרקויפֿט פֿאַרטוכער, טיכער, טיכלעך און דעסגלייכן. אין די איבעריקע האָט מען געמיסחערט מיט צעלניק, מיט סמאַלע און מיט דזשעגעכץ ו. א. וו.

געמיסחערט אין די קראַמען האָבן בלויז די פֿרויען -- אַלטע, יונגע, מיידן און מיידלעך. און אָט די אַלע ווייבער זיינען געזעסן איינע קעגן די אַנדערע, צעקאָכטע און צעטראָגענע אָבער דער העכערער גראַד קונים, די ייִדן און די פּריצים, האָבן זיך יעדערער געהאַט איין קרעמער און אַזאַ מין קונה האָט שוין קיינער נישט געהאַט די האַזע צו שלעפּן, ווי הערינג, צו זיך אין קראָם אַריין. אין דער שטיל האָט מען אים אפֿשר שטילערהייט באַגלייט מיט אַ קללה צוזאַמען מיט דער קרעמערקע, וואָס לייזט פֿון אים.

לייזונג אויסער זונטאָג איז אייגנטלעך געווען ווייניק. וואָרום אויסער זונטאָג איז דער פויער כמעט אין שטעטל נישט געקומען. איז מען טאַקע געזעסן פֿאַר די קראַמען און נישט געהאַט וואָס צו טאָן. זונטאָג אָבער פֿלעגן זיך שטעלן גרויסע מערק, עס פֿלעגן זיך צונויפֿקומען מאַסן פויערים און אַרום די טירן פֿון די קראַמען פֿלעגט זיין אַזאַ שטויסעניש און שטופּעניש, פונקט ווי פֿליגן אויף אַ פֿענסטער, וווּ עס איז אָנגעשאַטן מעל-צוקער.

די שענקען

צו די גרעסערע געשעפטן אין שטאָט האָבן אויך געהערט די שענקען.
זיי זיינען געווען אין אַ היפשער צאָל. און פויערים האָבן דאָרט
געפֿונען צובייסן אויך; קעז, הערינג, אווערקעס. נאָר זיסע בראָנפֿנס
האָבן אויך נישט אויסגעפֿעלט, און דאָס האָט זיך פֿאַרגינען אַ
שליאַכטשיץ, צי אַ קליין פריצל, וואָס האָט צוגעביסן נאָכן שנאַפֿס
נישט מיט קעז צי מיט הערינג, ווי דער פויער, נאָר מיט אַ גענדזל
אָדער מיט פֿיש. די דאָזיקע שענקען זיינען אויך געפֿירט געוואָרן פֿון
די ווייבער, פונקט ווי די קראָמען. זונטאָג אָבער, דער טאָג פֿון גרויסן
פֿדיון, האָט שוין דער מאַנצביל אויך צוגעהאָלפֿן.

די פֿרצים

מיט וואָס-זשע פֿאָרט האָבן זיך באַשעפֿטיגט די מאַנען? זיי זיינען
אויך ניט געשטאַנען ליידיק. אַרום קאַמעניץ האָט זיך געפֿונען באַ אַ
פֿאַר הונדערט פֿרצים, באַ יעדן פֿריץ איז געווען אַ פֿאַר הונדערט
לייב-קנעכט (קרעפּאַסניקעס) דאָזיקע לייב-קנעכט געטאָן עבֿודת-
פֿרד, נישט געהאַט ניט קיין טאָג און ניט קיין נאַכט, און די פֿרצים,
פֿאַרשטייט זיך, האָבן באַדאַרפֿט לעבן אַ גוטן טאָג -- האָט זיך
יעדער פֿריץ געהאַט אַ יידן אין שטעטל, מיט וועלכע ער האָט זיך
געשאַפֿט און וועלכע האָבן דערפֿון מער אָדער ווייניקער פֿאַרדינט.

אויב אַרום פֿריץ האָבן זיך געדרייט צוויי יידן, האָט איין ייד
באַדאַרפֿט זיין אַ שיינער איד און אַ בכבֿודיקער סוחר און דער
צווייטער שוין אַ "קלענערער איד," סײַ אין שיינקייט און סײַ אין
סוהרות. ביידע יידן זיינען געווען באַם פֿריץ די גאַנצע כל-וכלס. דער
שענערער ייד האָט אים געדינט מער צו עצות, דער צווייטער -- צו
פֿאַרשיידענע אַרבעטן און שפּיצלעך. נאָר ביידע יידן זיינען געשטאַנען
פֿאַר אים אין גרויס אימה, און כאַטש זיי האָבן טיילווייז געלעבט פֿון
אים און ער איז באַ זיי געווען אַ גרויסער "צאַר" אין ענין
נאַטשאַלסטוואָ, פֿונדעסטוועגן דאָרף מען צען מאָל אַ טאָג לויבן
גאָט, וואָס דער ענין ייד-פֿריץ איז אַראָפּ פֿון דער סצענע.

האָט זיך דעם פֿריץ פֿאַרוואָלט, האָט ער אָפּגעשמיסן זיין יידן און
אים דערנאָך געזאָגט:

-- וועסטו מאַכן אַ שווייג, בלייבסטו באַ מיר ווייטער, און אַז ניט,
נעם איך אַן אַנדער יידן און דו וועסט מיט מיר סײַ-ווי גאַרנישט

אויספֿירן, וואָרום דער אַסעסער איז מײנער און דער איספראָוויק איז מײנער.

דער איד האָט געשוויגן און פֿאַר זיך געטראַכט: מילא, אָפּגעשמיסן. דערויף איז ער דאָך אַ פּריץ, אָבער דערפֿאַר פֿאַרדין איד דאָך אַ שטיקל ברויט פֿון אים. און ווידער, אַז איד וועל צומאָכן מיט אַן אויג, וועט האָבן מײנס אַ קינד באַ אים פרנסה.

און דאָס איז אפֿילו ריכטיק געווען. איז געשטאַרבן באַם פּריץ דער ייד, האָט דער פּריץ אויף זײן אָרט גענומען דעם יידנס אַ זון אָדער אַן איידעם, ווי ווער עס איז אים געפֿעלן, ווי מען טוט אַ שידוך. און דער איד האָט דערווײל געירשנט דעם פּריץ. דער פּריץ איז געווען אַ מין ירושה.

דאָ איז אפֿשר אויך כּדאי צו דערמאָנען, אַז דער פּריץ האָט אויך געהאַט זײן בעל-מלאַכה אין שטעטל, וואָס נאָר אים האָט ער געגעבן זײן אַרבעט. בעל-מלאַכות אין שטעטל זײנען געווען אַ סך -- שוסטער, שניידער, בלעכער ו. א. וו. פֿאַרשטייט זיך, אַז זײ האָבן זיך מפרנס געווען אַ סך שווערער ווי דער קרעמער, און כאָטש דירה-געלט האָט מען געצאָלט זייער ווייניק -- אַ וואָסערע צען, צוועלף רובל אַ יאָר פֿאַר אַ וויונונג, פֿונדעסטוועגן זײנען זיי נישט בכּוח געווען צו באַווינען אַליין אַ דירה און אין איין הייזל האָבן געווינט אַ צוויי - דריי פֿאַמיליעס.

דער אַסעסער און דער איספראָוויק

אין יענע צײַטן זײנען געווען דער אַסעסער און דער איספראָוויק גאַנצע מושלים. אַז צוויי יידן האָבן זיך צעקריגט אין שטעטל, איז מען באַלד געלאָפֿן צום אַסעסער מיט די ווייבער און קינדער, מיט די באַהעלפֿערס און גוטע פֿרײנט און קרובֿים -- און דער אַסעסער האָט געמשפּט גוט פֿאַר דעם, ווער עס האָט געגעבן אַ גרעסערע מטבעה, אָדער ווער עס האָט גלאַט נושאַ-חן געווען באַ אים. און טאָמער איז איינער געווען אַ תקיף און אַ גרויסער יאָבערניק, האָט זיך נישט באַנוגנט מיטן אַסעסערס משפּט און איז געלאָפֿן אין בריסק צום איספראָוויק מיט אַ זשאַלאָבע אופֿן אַסעסער, האָט עס זעלטן געהאַלפֿן, און אַזאַ כּוואַטס לעבן איז שוין נישט ווערט געווען קיין האַלבן גראַשן, וואָרום דער אַסעסער האָט אים געגראָבן און

גערודפֿט מיט וואָס ער האָט געקאָנט, ביז קלעפּ אפֿילו און ביז פֿאַראַרעסטירן. ווידער האָט דער איספּראַוויק שטענדיג געהאַלטן מיטן אַסעסער.

דער איספּראַוויק איז דעמאָלט געווען די גאַנצע קראַפֿט אין דער סבֿיבֿה און פֿון אַ גובערנאַטאָר האָט מען דעמאָלט געהאַט אַ מאַדנע השגה. אַ גובערנאַטאָר איז אין יענע צײַטן פֿאַררעכנט געווען ווי אַ קײזער און צוניצן אים צו ייִדישע ענינים איז גאָר אופֿן זינען נישט געקומען.

דער פֿאַקטער און דער אַרענדאָר

דער פּריץ האָט געהאַט אַ פֿאַקטער אַ ייִד, וואָס האָט געווינט באַ אים אין הויף, ווידער האָט ער געהאַט אַן אַרענדאָר, דאָס רובֿ אויך אַ ייִד, און ווען באַם פּריץ זײַנען געווען עטלעכע הויפֿן און עטלעכע דערפֿער, זײַנען אויך דאָרטן געזעסן ייִדן -- אַ פֿאַקטער און אַן אַרענדאָר. אַזוינע ייִדן האָבן, פֿאַרשטייט זיך, פֿאַרן פּריץ געציטערט.

דעמאָלט, ווען באַם פּריץ איז געווען אַ קלייניקייט צו שמײַסן פּויערים מיט פּויערטעס, אַלטע און יונגע, טאָ וואָס פֿאַר אַ ראָליע האָט געשפּילט אַזאַ ייִדעלע באַם פּריץ? מען קאָן זיך פֿאַרשטעלן, ווי ווײַט דער פֿאַקטער מיט דעם אַרענדאָר און זייערע קינדער זײַנען געווען אין טויט-שרעק פֿאַר דעם פּריץ. האָט דער פֿאַקטער און דער אַרענדאָר געהאַט, חלילה, שיינע מיידלעך, איז דאָס געווען אַ שרעקלעכע אַנשיקעניש. מען האָט באַדאָרפֿט ציטערן, אַז די טעכטער זאָלן נישט געפֿעלן ווערן דעם פּריץ, וואָס האָט מיט זײַן מאַכט געקאָנט אויספֿירן, וואָס נאָר אים וואָלט זיך פֿאַרוואָלט.

זײַנען די שיינע מיידלעך באַ די ייִשובֿניקעס געווען שטענדיק פֿאַרשמוצט, נישט אַרומגעוואָשן, פֿאַרסמאַליעט, פֿאַרחושכט, פֿדי זייער שיינקייט זאָל זיך נישט אַרויסזען. נאָר ווען זיי זײַנען געפֿאָרן אין שטאָט און האָבן זיך גוט אַרומגעוואָשן מיט זיין, האָט מען געוויסט, אַז דעם ייִשובֿניקס טאָכטער איז אַ שײַן מיידל.

דער פּריץ האָט אַלץ, וואָס ער האָט באַדאָרפֿט, געשאפֿן דאָס רובֿ דורך זײַנע ייִדן, וואָרום דער פּריץ האָט געהאַלטן, אַז אַ ייִד איז אַ קלוג באַשעפֿעניש, ער איז כיטרע און דאָך ערלעך (יעדער פּריץ האָט

געהאַלטן, אַז נאָר זײַנע ייִדעלעך זײַנען ערלעך, אָבער די איבעריקע --
שווינדלערס, גנבים.

זײ האָט ער געשיקט אין שליחות צו די אַנדערע פרצים, זײַנע
קאַלעגעס, און כאַטש ער האָט געהאַט אַן עקאָנאָם, וועלכער איז
געווען דער גאַנצער בעל-הבית אין זײַן הויף און דער בעל-הבית
איבער די פויערים, פֿונדעסטוועגן האָט ער ליבער געהאַט צו שאַפֿן
זיך מיט די יידן. אַ ייִד קאָן געשיקטער עפעס אויפֿטון, האָט ער
געהאַלטן, און אָן "מאַשקען" אָדער "שמוליקן" האָט ער זיך נישט
גערירט פֿון אָרט.

מיינע זכרונות

יחזקאל קאָטיק

ערשטער טייל

קאָפיטל 29

חסידות און מתנגדות. – וואָס פֿאַר אַ רײַץ ליגט אין חסידות, וואָס האָט אויפֿגערירט די גאַנצע ייִדישע וועלט? – מתנגדות אַלס שיטה. – דער שולח־ערוך. – די חסרונות פֿון מתנגדות. – חסידים – דער בעל־שם. – די צוגענגלעכקייט פֿון חסידות פֿאַר אַלע שיכטן פֿון פֿאָלק. – ר' משה־חיים לוצאַטום "מסילת ישרים". – די דעמאָקראַטישע אויפֿפֿירונג פֿון חסידים. – דער רבי און די חסידישע שימחות. – די חסרונות פֿון חסידות. – דער סך־הכל.

מיט מיין באַבעס טויט האָט זיך איינגעטלעך באַדאַרפֿט שליסן דער ערשטער טייל פֿון מינע זכרונות. איך פֿיל אָבער, אז עס מוז וואָס געזאָגט ווערן וועגן חסידות און מתנגדות.¹ ווי דער לעזער האָט באַמערקט, איז אין מיין בוך אַ סך מאָל באַרירט געוואָרן דער קאָמף צווישן חסידות און מתנגדות. אַט דער קאָמף, וועלכע איך האָב אַליין באַדאַרפֿט דורכטראָגן אויף מינע פֿלייצעס, האָט מיך געקאָסט נישט ווייניק געזונט, און דעריבער, ווילנדיק נישט ווילנדיק, מוז איך דאָך איין מאָל שטעלן אין פֿלל די פֿראַגע: וואָס פֿאַר אַ רײַץ² ליגט עס אין דעם חסידות, וואָס האָט אויפֿגערירט די גאַנצע ייִדישע וועלט און וואָס האָט איבערגעצויגן צו זיך אַ געוואָלדיקע צאָל יידן אין די שטעט און שטעטלעך? אין וואָס פֿאַרט ליגט זײַן קראַפֿט? פֿאַרוואָס האָט דער

¹ "the opposition," used by hasidim to describe non-hasidim. ² irritant

חסידים געקאנט אפילו ביי מתנגדישע רבנים צונעמען די קינדער און אָנמאָכן אַן אמתן חורבן אין אַ מתנגדישער משפּחה? איך וועל מיד פּרוּוון נאָך מינע כוחות נאָך צו פֿאַרענטפֿערן די דאָזיקע פֿראַגע. מחמת נישט אַלע ווייסן בכלל דעם תּמצית¹ פֿון חסידות און אפילו פֿון מתנגדות, וועלן מיר פּרוּוון דעם ענין עטוואָס פֿאַרברייטערן און קלאָרער מאַכן.

מתנגדים פֿירן זיך לויט דעם שולח־ערוך², אין וועלכן עס קומען אַרײַן אַלע דינים פֿון תּורה שבכתב³ און תּורה שבעל־פה⁴. דאָס זײַנען אַלץ דינים־מעשים⁵, וואָס דער מענטש דאַרף טאָן און וואָס ער דאַרף נישט טאָן; אָבער דער שולח־ערוך האָט נישט געשריבן, וואָס דער מענטש דאַרף טראַכטן און דענקען, ווי די גמרא זאָגט, רחמנה לבי בעי⁶, דאָס הייסט, נאָט פֿאָדערט דאָס האַרץ. וועגן דעם איז אין שולח־ערוך גאַרנישט דערמאָנט. און אזוי האָבן די גאונים נאָכן שולח־ערוך געשריבן, וואָס אַ ייד דאַרף טאָן, ווי ער דאַרף זיך פֿירן און אַלץ שווערער געמאַכט די שווערע יידישע דינים, וואָס איז געווען אוממעגלעך איבערצומאַנגן. הגם דער באַרימטער ספֿר חובת־הלבבות, וואָס איז פֿאַרפֿאַסט פֿון רבינו בחיי הזקן, מיט אַכט הונדערט יאָר צוריק און רעדט אַרום מיט זייער קלאָרע און דייטלעכע ווערטער, ווי אזוי דער מענטש דאַרף נאָר רייניקן דאָס האַרץ מיט גוטע מידות, דאָך נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס דער ספֿר איז זייער אָנגענומען, טייער און פּאָפּולער ביי יידן ביז היינטיקן טאָג, האָט דער שולח־ערוך, וואָס איז אַרויס פֿיל שפּעטער פֿון חובת־הלבבות, פֿונדעסטוועגן פֿאַרנומען ביי יידן דעם הויפטפּלאַץ. דער שולח־ערוך איז געוואָרן ביי זיי דער גאַנצער עיקר פֿון יידישקייט און געוויזן מיצוות־מעשים, דאָס הייסט נאָר טאָן מיצוות בפּועל ממש⁷.

אָבער נישט דענקען. די מיצוות, וואָס זײַנען שייך צו דער נשמה, צו דער פּסיכיק פֿון מענטשן, ווי גאווה, ענווה⁸, אַהבה⁹, שינאה¹⁰, קינאה¹¹, כּעס¹², חניפּה¹³, שלום וריב וכדומה, לויט דעם זין פֿון תּורה און נבֿיאים זײַנען געוואָרן ביי יידן אַ תּפֿל, אַמין בייזאָך, אויף וועלכע מען קאָן קוקן מיט פֿאַרדראָס, מיט האַרץ־ווייטיק, אָבער דאָך פֿאַרביילאָזן פֿאַרבײַ אויג.

לויט דעם שולח־ערוך מיט די איבעריקע גאונישע ספֿרים, דאַרף אַ ייד דאָווענען און לערנען, און פֿאַסטן, און זיך פּייניקן און גאָר קיין הנאה נישט האָבן

¹ essence ² Perhaps the most authoritative code of Jewish law. Composed by R. Joseph Karo (1565) ³ the written Torah ⁴ the oral Torah ⁵ laws governing behavior ⁶ not found in the Gemore ⁷ actually ⁸ meekness ⁹ love ¹⁰ enmity ¹¹ envy ¹² anger ¹³ flattery

פֿון דער וועלט, אַזוי ווי מען דערציילט פֿון ווילנער גאון, וועלכער האָט געפֿירט אַ גרויסע מחלוקת מיט די חסידים, אַז ער פֿלעגט אָפּריכטן גלות, פֿלעגט ער ברויט נישט עסן, נאָר שלינגען, כדי ער זאָל קיין טעם פֿון עסן נישט פֿילן.

און די פרומע מתנגדים האָבן טאַקע געדאוונט פֿיל און געלערנט פֿיל, און געטאָן מיצוות פֿיל, און האָבן זיך פֿיל געפֿיניקט, און פֿיל געוויינט, און נאָך אַלעס זינגען זיי געווען אין גרויס שרעק פֿאַר די מלאכי חבלה,¹ וואָס פֿיניקן דעם מענטשן אויף יענער וועלט מיט די שרעקלעכסטע יסורים,² וואָס אַ מויל קאָן נאָר אויסריידן.

דער פרומער מתנגד איז שטענדיק געווען פֿאַרטרויערט, פֿאַרחושכט³ און דערשלאָגן: פֿון דער וועלט האָט ער נישט געטאַרט געניסן און פֿאַר יענער וועלט האָט ער מורא געהאַט, און ער איז קיין מאָל נישט יוצא געוואָרן⁴ פֿאַרן שולחן־ערוך און פֿאַר די ספֿרים פֿון די גאונים. ער איז שטענדיק געווען הינטערשטעליק⁵ אין אמונה־זאכן און האָט זיך געשראָקן פֿאַר דער הינטערשטעליקייט.

און ווער רעדט – יענע מתנגדים, וואָס האָבן נישט געהאַט קיין שטאַרקע פרומע נאָטורן, זינגען אַוודאי געווען דערשלאָגן פֿון זייער שוואַכער ייִדישקייט און האָבן שטענדיק געלעבט אין איין אימה און פחד פֿאַר דעם דינ־חשבון פֿון בית־דין־של־מעלה וועלכער באשטראָפֿט שרעקלעך פֿאַר יעדע מינדסטע עבירה.⁶

אַזוי האָט זיך יעדער מתנגד אַרומגעטראָגן מיט זיין אמונה־צער, און קיין ברעקל שימחה איז ביי זיי נישט געווען צו זען. אַ פֿאַרצאָגט⁷ פֿאַלק, וואָס ליידט גלות און צרות, און אויסערדעם האָבן זיי אַ יענע וועלט, נאָכן טויט, נאָך מיט גרעסערע יסורים, וואָס די יסורים פֿון דער וועלט זינגען אַ טראָפּן אין ים אַנטשקענן יענע.

לויט די שיטה פֿון מתנגדים קאָן אַן עס־האַרץ, אַ ייד וואָס קאָן נישט לערנען, אַוודאי קיין ערלעכער ייד נישט זיין. ער מוז לערנען און וויסן אַט די אַלע דינים, ער דאַרף בכלל לערנען, לערנען און לערנען. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז אַן עס־האַרץ האָט ביי קיינעם קיין ווערט נישט, ער ווערט געהאַסט, און אויב ער איז אַן אַרעמאָן, וואָס צוליב דעם דאַרף מען אים געוויס מוהל זיין זיין עס־האַרצות, ווערט ער נאָך דערצו געהאַלטן פֿאַר אַ געמיינ באַשעפֿעניש. אַזאַ

¹ avenging angels ² sorrows ³ depressed ⁴ did all that was necessary
⁵ in arrears ⁶ transgression ⁷ despondent

ייד איז ביי זיך גענוג געפאלן, וואָרעם ער איז נישט מער, ווי אַ בן־אדם, און די איבעריקע זינען בני־אלהים.

אין אַט דער נידעריקער מדרגה¹ האָבן זיך שטענדיק געפונען בעלי־מלאכות. בעלי־מלאכות זינען פֿון אַרעמע עלטערן. די אַרעמע עלטערן האָבן אָפּגעגעבן די קינדער יונג צו דער אַרבעט. די קינדער האָבן דעריבער נישט געקאָנט לערנען, זינען געווען עס־הארצים און נאָך אַרעמע־לייט! איז ביי מתנגדים א בעל־מלאכה פֿאַררעכנט געווען ווי אַ געמיינ באַשעפֿעניש. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז פֿון אַזאַ באַציונג צו אַ פשוטן יידן, וואָס האָט זיך, נעבעך, צוליב גלות געמוזט אָפּרייסן פֿון לערנען, האָט זיך ביי די מתנגדים געמוזט שטאַרק אַנטוויקלען דאָס געפֿיל פֿון גאווה.

הערשט מאַקע שרעקלעך דאָס געפֿיל פֿון גאווה ביי מתנגדים. אַ קלייניקייט – פֿבֿוד! יאָגן זיי זיך נאָך פֿבֿוד אויף אַלערליי אופֿנים². יעדער מתנגד מעסט מיט אַ מאָס זיין ייִחוס און דעם חֶבֶרם ייִחוס. דער ייִחוס באַשטייט פֿון צוויי סאָרטן: ריכטיק־ייִחוס און תּוֹרָה־ייִחוס. גייט עס אַזוי: ווער עס קאָן בעסער לערנען, צי ווער עס האָט טויונט רובל האַלט זיך גרויס קעגן דעם, וואָס האָט הונדערט רובל, און דער, וואָס האָט צען טויונט רובל, האַלט זיך גרויס קעגן דעם, וואָס האָט טויונט א. אַז. וו.

איצט איז פֿאַרשטענדלעך די נידעריקע און דערשלאָגענע מדרגה, אין וועלכער עס געפֿינען זיך אין די שולן און בתי־מדרשים די אַרעמע־לייט (סוף־כִּלְסוֹף פֿאַלט די הרפה פֿון עס־הארצות נאָר אויפֿן אַרעמאָן, וואָרעם אָן די עס־הארצות פֿון גבֿיר פֿאַרגעססט מען צוליב זיין געלט). מיט זיי שעמט מען זיך צו רעדן, פֿאַר זיי זינען אויסגעשטיילט ערטרער נעבן טיר און מען קוקט זיך נישט אום אויף זיי.

אויך פֿעלט ביי מתנגדים די מידה פֿון אַחדות און שלום. יעדערער לעבט פֿאַר זיך און קיינער וויל נישט וויסן וואָס דער אַנדערער מאַכט. אַז דאָס געפֿיל פֿון גאווה איז שטאַרק אַנטוויקלט, אַנטוויקלט זיך שוין במילא דאָס געפֿיל פֿון קינאה און אַזוי פֿאַרגינגט מען נישט ביי מתנגדים איינער דעם אַנדערן נישט יענעם געלט, נישט יענעם פֿבֿוד, נישט יענעם ייִחוס. און שטענדיק איז ביי זיי קריג און מחלוקת סיי אין די שטאַטישע ענינים, סיי אין פֿריוואַטן לעבן און סיי אין די בתי־מדרשים³.

די בתי־מדרשים זינען ביי יידן דאָס איינציקע אָרט, וווּ מען קלויבט זיך צונויף. אַ מאָל פֿלעגט מען פֿאַרברענגען דעם גרעסטן טייל צייט אין בית־המדרש. דריי מאָל אין טאָג דאָוונען, לערנען און גלאַט שמועסן. אַזוי איז דער

¹ level ² occasions ³ houses of worship

בית־המדרש דער איינציקער „קלוב“ בני יידן. נאָר צוליב דער מתנגדישער שיטה איז איינגעפֿירט, אַז יעדער האָט זיין באַשטימט אָרט, וואָס ער קויפֿט פֿאַר געלט, און אַז ער קומט אין בית־המדרש צום דאָוונען, שטעלט ער זיך אויף זיין פֿלאַץ, וואָס הייסט „שטאָט“. יעדער האָט אין בית־המדרש זיין שטאָט, וואָס גייט איבער צו די קינדער בירושה. די „שטעט“ שפּילן אַ גרויסע ראָלע אין דעם ענין פֿון פֿבֿוד און ייִחוס. אַ מתנגד קאָן זיך אָנטאָן די גרעסטע שוועריקייטן, אַבי ער זאָל האָבן אין בית־המדרש אַ העכערע שטאָט פֿון זיין חבֿר, אָדער כאַטש נישט קיין קלענערע.

אין די שטעטלעך, אין מינע קינדערשע יאָרן, געדענק איך, אַז דער פּרינץ פֿון אַ שטאָט אין מיורח איז געווען אַזוי גרויס ווי דער פּרינץ פֿון אַ הויז. די דאָזיקע „שטעט“ האָבן נישט ווייניק בלוט קאַליע געמאַכט דעם מתנגד, און דער, וואָס וועט אַ מאָל שרייבן די געשיכטע פֿון זיי, וועט האָבן אַזאַ מאַטעריאַל, וואָס וועט אים גיכער דערמאָנען אין אַ דראַבנער¹ העסליכער מלחמה, איידער אין אַן ענין, וואָס איז שייך צו אמונה, צו אַ שול.

די אָרעמע־לעזט, ווי געזאָגט, שטיין ביים סאַמע טיר. זיי האָבן נישט קיין אָרט, וווּ צו זיצן, פונקט ווי זיי וואָלטן געווען שטיינער און נישט קיין מענטשן. און קיין איין מתנגד האָט זיך זיכער – כאַטש אויף אַ געלע² – נישט פֿאַרקלערט, צי איז דאָס פּאַסיק פֿאַר גאָטס הויז, אַז מענטשן זאָלן דאָרט געטיילט ווערן אויף „שענער“ און אויף „מיאוסער“, אויף רייכער און אויף אָרעמער.

אַפֿילו בני די עליות צו דער תורה איז ווייטער פֿבֿוד. מען טיילט די בעליבתים עליות, און אין די עליות זינען אויך דאָ מדרגות, ווי למשל, שלישי, שישי,³ וואָס זינען די העכסטע מדרגות. און שביעי, אַחרון, מפֿטיר, וואָס זינען שוין פֿון אַ קלענערער מדרגה, און [אַ]רביעי, חמישי, – פֿון נאָך אַ קלענערער. דער גבאי, וואָס שטייט בני דער תורה און טיילט די עליות, וועגט דעם פֿבֿוד פֿון יעדן בעלי־הבית און קנייטשט גוט דעם שטערן, צי פּאַסט די און די פרשה פֿון אונדזער הייליקער תורה, וווּ יעדעס וואָרט איז אַן אוצר, פֿאַר דעם און דעם בעלי־הבית, ווי משונה דאָס איז! און דאָס רובֿ מסתמא „פּאַסט“ זי נישט, קריגט מען זיך, שלאָגט מען זיך אַפֿילו, און מיט שינאה־קינאה איז אָנגעפֿילט די אַטמאָספֿערע פֿון אַ מתנגדים־שול.

עליות זינען פֿאַראַן אין גאַנצן אַכט, צווישן די פֿאַר הונדערט דאָוונער זינען אָבער פֿאַראַן אין יעדער שול בני עטלעכע צענדליק גבֿירים גנידים, גרויסע

¹ petty ² not even for a moment ³ the torah reading is broken up into portions, each involving “calling up” (aliya) another congregant

בעלי-בתים און „שיינע“ יידן, וואָס ווילן אומבאדינגט אָן עליה – צעטיילט מען ביי מתנגדים די פסוקים פֿון דער תורה און מען רופֿט אויף נאָך שישי נישט פרשהוויז, נאָר פסוקימוויז.¹

די אַרעמעלייט אָבער ווערן כמעט קיין מאָל נישט אויפֿגערופֿן צו דער תורה. ווי יידן, און ווי פֿרומע יידן, פֿאַרשאַפֿט עס זיי, פֿאַרשטייט זיך, אַ סך צער און פֿאַרדראָס, און דערפֿון מסתמא האָט זיך דאָס גענומען, וואָס דאָס רובֿ האָבן אַרעמע מענטשן און בעלימלאכות אינגעאָרנט מנינים פֿאַר זיך, וווּ זיי קאָנען געניסן אָן עליה און אַפֿאַטעמען פֿריי פֿון די חרפות,² וואָס זיי האָבן אויסצושטיין אין די שולן און בתי-מדרשים.

אַלזאָ, איז אין בית-המדרש ביי די מתנגדים נישטאָ קיין אַחדות און קיין שלום, און קיין שימחה. אזוי ווי אין דער וואָכן, אזוי איז שבת און יום-טובֿ. יעדער מתנגד גייט נאָכן דאווענען אַהיים, עסט אָפּ מיט זיין פֿאַמיליע און גייט שלאָפֿן. מען זינגט נישט, מען טאַנצט נישט, מען פֿרייט זיך נישט. אָדער געדאוונט, אָדער געלערנט, אָדער עפעס געטאָן, אָדער געגעסן, אָדער געשלאָפֿן. זאָכן, וואָס זאָלן זיין אויסער דאווענען, אויסער לערנען, אויסער עסן און שלאָפֿן, טאָרן נישט זיין. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז פֿון דעם אַלעם איז דער מתנגד אַריינגעפֿאַלן אין אַ שרעקלעכער טרוקנקייט, אין אַ מין וויסענעניש, וווּ שימחה, עקסטאָ און אמתע לעבנס-באַגרייטערונג האָבן גאָרנישט געקאָנט זיין.

דאָס זיינען אין קורצן די חסרונות פֿון מתנגדות, אַלס אַזעלכעס: אָפּגע-זונדערטקייט, אָפּגעטיילטקייט, אימה פֿאַר יענער וועלט, באַסאָלוט אָן דער וועלט, האָס און פֿאַראַכטונג צו אומשולדיקער עסי-הארצות, וואָס איז געפֿאַלן בלויז אויפֿן אַרעמאָן, מחמת דעם גבֿיר, דעם עסי-האַרץ, האָט מען מוחל געווען. האָס און פֿאַראַכטונג צום אַרעמען בכלל, אַלס אַזעלכן, גאווה, קינאה, שינאה, מחלוקת, ייחוס, און איבערהויפּט, טרוקנקייט, לעבנסלאָזיקייט, אָן שימחה, אָן פֿרייד, אָן עקסטאָ, – אָט די אַלע זאָכן, וואָס זיינען שטענדיק אזוי צום האַרצן די דעמאָקראַטישע טיילן פֿון פֿאַלק. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז ביי אזוינע באַדינגונגען האָט ביי יידן געמוזט אַרויסשפּרינגען עפעס אַ נייע שיטה, אָן איבערקערעניש, אַ נייעס, וואָס איז טאַקע באַלד געקומען.

געקומען איז עס מיט אַ הונדערט-זיבעציק יאָר צוריק, – מיטן בעלישם, וועמען עס האָט געלונגען צו זיין דער פֿאַטער פֿון דער איבערקערעניש. דער בעלישם האָט געאַרבעט אין צוויי פונקטן: פֿון איין זייט האָט ער פֿאַרגרינגערט דעם יאָך פֿון אמונה,³ וואָס איז געווען אוממעגלעך אַריבערצוטראָגן, און אַז מען

¹ sentence by sentence ² feeling of shame ³ faith

האָט אים שוין יאָ אין גאַנצן אָפּגעהיט און געטראָגן אויף זיך, איז מען נאָך אַלץ נישט געווען זיכער מיט יענער וועלט; פֿון דער צווייטער זייט, ווידער, האָט ער געווען צו פֿאַרשטאַרקן דאָס יידנטום אין דעם זין, אַז די אייראָפּיישע בילדונג, וואָס האָט זיך שוין דעמאָלט אָנגעהויבן אַרצינצושפּאַרן צו אַלע פֿעלקער, זאָל נישט קאָלע מאַכן די יידן אַלס פֿאָלק.

און נאָך דעמאָלט האָט דער גאונישער בעלישם פֿאַרשטאַנען די אומגעווענע באַדייטונג פֿון דער תּלמודישער פֿראַזע, וועלכע ער האָט אָפּגעפֿרישט און פֿאַרשפּרייט צווישן זיינע אָנהענגער:

בעבור שלשה דברים נגאל ישראל, עבֹור שלא שינו את בנדיהם ולשונם, ושמותיהם

– צוליב דריי זאַכן זיינען יידן אויסגעלייזט געוואָרן, ווייל זיי האָבן נישט אומגעביטן זייער שפּראַך, זייערע נעמען און זייערע קליידער.

דער בעלישם האָט זיך אויך באַצויגן מיט זיין שיטה אויף דער תּורה, נביאים, כתובים און תּלמוד.

קודם־כּל האָט דער בעלישם צעבראַכן די שוואַרצע וואַנט, וואָס מתנגדים האָבן אוועקגעשטעלט צווישן יידישקייט און שימחה, צווישן אמונה און לעבן. ער האָט געזאָגט, אַז גאָט האָט הנאה פֿון שימחה, פֿון לעבן און אַז אַפּילו עסן און טרינקען איז אויך לשם־שמים¹. די כּהנים, צום ביישפּיל, האָבן באַדאַרפֿט עסן די קרבנות² אין הייליקן אָרט, אין אוהל־מועד³. אַז אַ ייד דאַרף דינען גאָט מיט שימחה, שטייט אין דער תּורה אין דברים ביי דער תּוכחה⁴ אין פסוק מ"ד:

תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב⁵

– ווייל דו האָסט נישט געדינט גאָט מיט שימחה און מיט האַרץ, דערפֿאַר האָסטו די תּוכחה.

אויך געפֿינען מיר אין שמואל:

ופנעת חבל נביאים יורדים מהבמה ולפניהם נבל, ותוף, וחליל וכנור – והמה מתנבאים⁶.

שמואל האָט געזאָגט צו שאָול: אַז דו וועסט גיין, וועסטו באַגעגענען אַ מחנה נביאים גייען פֿון הייליקן אָרט, און ביי זיי איז אַ פּויק מיט אַ פֿיפּל און אַ פֿידל, און זיי זאָגן נביאות.

¹ for the sake of heaven ² sacrifices ³ Tent of Meeting ⁴ chapter of curses ⁵ Deut. 28:47 ⁶ 1 Sam. 10:5

ווייזט דאך אויס אז די נביאים האבן אנדערש נישט געקאנט נביאות זאגן, נאָר ווען זיי האבן געשפילט. אין דבריהימיםאטעאיו אויך פאַראַן: ווען דוד האָט מנדב געווען פֿיל גאָלד און זילבער אויפֿן בית־המקדש, האָט ער געזאָגט אין זיין תפילה:

ועתה עמך הנמצא פה ראיתי בשמחה להתנדב־לך¹

דיין פֿאַלק, וואָס געפֿינט זיך דאָ, האָב איך געזען, אז זיי זינגען זיך מיט שימחה מנדב צו דיר.

אין תהילים מ"ג

ואבואה אל מזבח אלהים אל אל שמחת גילי, ואודך בפנור אלהי, תרננה שפתי כי אומרה לך, ונפשי אשר פדית²

– איך וועל קומען צום מזבח פֿון גאָט מיט מיין פֿרייד און איך וועל לויבן מיט מיין פֿידל דיר, גאָט, מינינע לעפֿצן וועלן זינגען און מיין נפֿש וועט זינגען צו דיר, וואָס דו האָסט מיר אויסגעלייזט.

נאָך איז פֿאַראַן אין תהילים ס"ח:

צדיקים ישמחו, יעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה³

– די צדיקים פֿרייען זיך פֿאַר גאָט און פֿרייען זיך אין שימחה.

אויף דעם זאָגט דער מדרש:

בשתהיה עומד להתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה מתפלל לאלהים שאין פיוצא בו. כי זאת היא השמחה האמתית. יהי לבי של אדם עלו ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה

– ווען דו וועסט שטיין און דאָוונען, זאָל דיין האַרץ אין דיר זיך פֿרייען, וואָס דו דאָוונסט צו אַזאַ גאָט, וואָס איז זיין גלייכן נישטאָ, וואָרעם נאָר דאָס איז די אמתע שימחה, ווען דאָס האַרץ פֿון מענטשן איז דורכגעדרונגען מיט פֿרייד.

אין תהילים ק':

עבדו את ה' בשמחה באו לפני ברננה⁴

– דינט גאָט מיט שימחה און קומט פֿאַר אים מיט געזאָנג. דערויף זאָגט די גמרא אין שבת ס':

¹ 1 Chron. 29:17 ² Ps. 71:23 ³ Ps. 68:4 ⁴ Ps. 100:2

אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מיצוה¹

– די שכינה רומ נישט אַנדערש, נאָר בעת דער שימחה פֿון אַ מיצווה. תהילים ק"ד:

יערב עליו שחי אנכי אשמח בד'²

– פֿאַר גאָט זיינען זיס מיינע רייד און איך פֿריי מיך מיט גאָט. אין תהילים קמ"ט:

ישמח ישראל בעושו בני ציון יגילו במלכם³

ישראל פֿרייט זיך מיט זיין באַשעפֿער, די בני־ציון פֿרייען זיך מיט זייער מלך. שיריהשירים:

משכני אחריו נרוצה, הביאני המלך חדריו, נגילה ונשמחה בך⁴

– צי מיך, גאָט, איך וועל דיר נאָכלויפֿן; דער מלך האָט מיך געבראַכט אין זיינע חדרים, וועלן מיר זיך פֿרייען און פֿאַרגעניגן האָבן מיט דיר.

דער באַרימטער ר' משה־חיים לוצאַטס, וואָס איז גאָך געווען פֿאַרן בעל־שם, האָט געשריבן אין זיין „מסילת ישרים“, אַז אַ ייד דאַרף נאָר רייניקן דאָס האַרץ פֿאַר גאָט. שוין אין דער הקדמה זאָגט ער:

„שירמו רוב בני אדם, שהחסידות תלוי באמירת מזמורים הרבה, ודוים ארוכים מאוד, צומות קשים – כלם דברים, אשר אין השכל נח בהם ואין הדעת שקטה, והחסידות האמתית הנרצה והנחמד רחוק מציור שכלנו“

– דאָס רוב מענטשן מיינען, אַז חסידות איז אָנגעווענדט בלויז אויף זאָגן פֿיל מיזמורים⁵ מיט לאַנגע ווידוים⁶, מיט שווערע תעניתים⁷ – אַזעלכע זאָכן, וואָס דער שכל איז זיי נישט משיג. אין פרק י"ח ביי דער דערקלערונג פֿון מידות חסידות, זאָגט ער, אַז מענטשן האָבן קאַליע געמאַכט דעם רוח החסידות אין די אויגן פֿון המון און אויך ביי די משכילים, וועלכע מיינען, אַז חסידים באַציען זיך צו אַזעלכע נאַרישקייטן אָדער אַזעלכע זאָכן, וואָס דאָס איז קעגן שכל־הישר⁸. זיי גלויבן, אַז דאָס גאַנצע חסידות באַלאַנגט נאָר אין זאָגן פֿיל בקשות, אין געוויינען, אין בוקעניש מיט משונהדיקע פֿיניקונגען, וואָס דער מענטש זאָל זיך טויטן דורך זיי. ניין, נישט דאָס איז חסידות! און ער רעכנט אויס די גוטע מדרגות, וואָס דער מענטש דאַרף באַזיצן, און אַז דאָס וואָרט חסיד איז אין די

¹ a conflation of Shab. 92.1 with Berakh. 31.1 ² Ps. 104:34 ³ Ps. 149:2

⁴ Song of Songs 1:4 ⁵ psalms ⁶ confessions ⁷ fasts ⁸ common sense

העכסטע מדרגה, העכער פון צדיק, און חסידות איז דורך שימחה מיטן האַרץ, מיטן גייסט.

ואמרו חז"ל¹:

אין השכינה שורה לא מתוך עצבות²

– די גמרא זאגט: די שכינה רומ נישט אויף טרויער.

און דער בעל-שם האָט פֿאַרטיפֿט און פֿאַרברייטערט דעם געדאַנק, אַז אַ ייד דאַרף דינען גאָט נאָר מיט שימחה, דער מענטש טאָר נאָר נישט צולאָזן קיין מרה-שחורה, קיין טרויער. ער דאַרף שטענדיק זיין לוסטיק און פֿריילעך, און דאָס הייסט מיט אַן אמת דינען גאָט. וויטער דאַרף אַ ייד זיך דערווייטערן פֿון אַלע שלעכטע מידות, באַזונדערס פֿון נאווה, וואָס דאָס איז די מומער פֿון אַלע שלעכטע מדות. יידן דאַרפֿן לעבן אין אַחדות און שלום. עס דאַרף נישט זיין קיין גרעסער, קיין קלענער – און דעמאָלט וועט קומען די גאולה.

אַבער אזוי ווי יידן לעבן נישט דערוויילע אין זייער לאַנד, זיי זענען צעוואָרפֿן איבער מדינות און שטעט, זאָל יעדער טייל, יעדער קיבוץ יידן אויסקלייבן פֿאַר זיך אַ רבי, וואָס זאָל שטיין אַבסאָלוט בראַש פֿון דעם קיבוץ, און זענען ווערטער דאַרפֿן זיין הייליק פֿאַר אַלעמען! מען טאָר אים נישט ווידערשפרעכן אויף אַ האָר. ווי די גמרא זאָגט: ראש השנה כ"ה ע"ב:

„ירובעל בדורו כמשה בדורו דן בדורו פאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו, ללמדך שאפילו קל שבקלים שנתמנה פרנס על הצובור, הרי הוא אביר שבאבירים“³

–ירובעל אין זיין דור איז, ווי משה אין זיין דור, דן אין זיין דור איז, ווי אהרן אין זיין דור, יפתח אין זיין דור איז, ווי שמואל אין זיין דור – פֿון דאָנען איז געדרונגען, אַז אַפֿילו אַ קלישבקלים, דער גרינגסטער (דער קלענסטער) מענטש, אַז ער ווערט אויפֿגענומען פֿאַר אַ פֿירער ביי אַ ציבור, איז ווי דער גרעסטער מענטש.

יעדער געדאַנק פֿון אַ יידן, וואָס געפֿינט זיך אין אַ קיבוץ, דאַרף נאָר זיין געציילט צו אַט דעם מענטשן, פֿאַר אים דאַרפֿן זיי אַנטדעקן אַלע זייערע סודות, פֿאַר אים דאַרפֿן זיי עפֿענען זייערע ליידן און פֿריידן, זייער האַרץ און נשמה, און נאָר אזוי וועט קאָנען ביי יידן זיין אַחדות און שלום. און אויף שלום שטייט די וועלט.

¹ acronym for “sages of blessed memory” ² Shab.30b ³ R.H. 25b

עס פֿאַרשטייט זיך, אַז די דאָזיקע ווערטער זינען געווען אַקוראַט צוגע-
פּאַסט צו דער טרוקענער, מרה־שחורהדיקער מתנגדישער ציט. זיי זינען
געווען ווי אַ גוטער רעגן אויף אַ פֿאַרטריקנט פֿעלד. און יידן האָבן זיך אַ
שאַט געמאַן צו חסידות. די זעלבע אמונה¹, דער זעלבער דת², דער זעלבער
שולחן־ערוך³, נאָר אַ לייכטערער, אַ לייכטער לעבן, אַ לייכטערער אמונה־יאָך
מיט שימחה, התפעלות⁴ און עקסטאַז. און איבערהויפּט – אַלע גלייך, אַלע
גלייך – נישט דאָ קיין ייחוס.

איצט דאָרף מען זיך נישט פּיניקן ביז אין טויט אַרײַן און זיך נישט מצער
זײַן, נאָר פֿאַרקערט, עסן די בעסטע מאכלים און טרינקען די בעסטע וויינען –
אַבי זאָל נאָר זײַן. מיטן עסן און טרינקען די בעסטע וויינען קאָן מען אזוי גוט
דינען גאָט, ווי מיטן דאָוונען און מיטן לערנען, אַבי מען עסט נאָר לשם־שמים,
מיט אַ פֿריילעך האַרץ, מיט שימחה, תענוג⁵. אַ ייד דאָרף תמיד זײַן לוסטיק
און פֿריילעך, אַ ייד דאָרף נישט זײַן בײַ זיך געפֿאַלן מיט זײַן ייִדישקייט, ווען ער
קאָן אַפֿילו נישט לערנען. מען קאָן דינען גאָט מיטן געדאַנק, מיטן געפֿיל, אַפֿילו
מיט אַ קרעכץ.

בײַ די מתנגדים זינען אַפֿילו די לומדים געפֿאַלן בײַ זיך אין די ענינים פֿון
ייִדישקייט. זיי האַלטן פֿון דעם, וואָס דער תנא ר' זירא האָט געזאָגט אין דער
גמרא שבת קי"ב:

אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים אנו
בחמורים, ולא בחמור של ר' דוסא ור' פנחס בן יאיר, אלא בחמורים סתם⁶

–אויב די ערשטע זינען קינדער פֿון מלאכים, זינען מיר קינדער פֿון
מענטשן, און אויב די ערשטע זינען קינדער פֿון מענטשן, זינען מיר חמורים,
איזאלען, און אַפֿילו נישט דער אייזל פֿון ר' חנינא בן דוסא און פֿון פּינחס בן
יאיר, נאָר פּראָסטע אייזלען...

אַבער לויט דער שיטה פֿון בעל־שם, זינען יידן זייער גרויס, מען דאָרף
אייגנטלעך נישט האָבן גאונות און קיין אויסערגעוויינטלעכע פֿעיקייטן. זינען
זיי דאָ, איז אַוודאי גוט, אַנישט – שאַדט אויך נישט. אַלע יידן קאָנען זײַן צדיקים,
די עמיהאָרצים ווי די לומדים, נאָר אַ גוט האַרץ פֿאַרמאָגן איז שוין גענוג. די
מתנגדים האַלטן פֿון דעם פּסוק:

„ולא עִם־הארץ חסיד“⁷

¹ faith ² religion ³ code ⁴ enthusiasm ⁵ enjoyment ⁶ Shab. 112b
⁷ Av. 2:5

– אן עסיהארץ קאן קיין חסיד נישט זיין, דאס איז נישט ריכטיק. אן עסיהארץ מיט א גוט הארץ קאן זיין א גרעסערער ייד, א גרעסערער חסיד, איידער דער גרעסטער תלמיד-חכם.

ווי געזאגט, האבן זיך יידן א שאט געטאן צו חסידות. פאר פראסטע יידן איז דאך דאס חסידות געווען ממש א גליק. זיין אקציע האט זיך איצט אין גאנצן געהויבן. אויסער דעם, איז ער פריער אין בית-המדרש נאך קיין מענטש נישט געווען, נישט ביי זיך און נישט ביי אנדערע. און דא, אין חסידים-שטיבל, ווי מען רופט דעם חסידישן בית-המדרש, איז ער גלייך מיטן גרעסטן תלמיד-חכם. ארעמעלייט ווידער זינען גלייך מיט די גרעסטע גבירים. לומדים מתנגדים האט דאס חסידות אויך צופרידנעשטעלט דערמיט, וואס זיי האבן זיך געקאנט באפרייען פון מרה-שחורה, זינען געווארן רוישנדיקער, רירעוודיקער און טיף-דענקערישער, וואס זיי האבן פריער נישט געקאנט. פאר זיי האט זיך אויך געעפנט א ניי פאלד פון מיסטיק און קבלה, וואס די פאעזיע פון דעם טרינקט אן ווי מיט גוטע וויין.

און נאך אלעמען האט גערייצט און געצויגן די פרייע חסידישע שטימונג. א מתנגד טוט שמענדיק און דאגהט¹. אז עס קומט פאר יום-טוב, מוז ער זיך מאכן א שיינעם מלבוש, וואָרעם אין בית-המדרש קוקט מען שטארק אויף מלבושים. טאָמער האט א מתנגד נישט קיין שיינעם מלבוש, שעמט ער זיך פאר דעם צווייטן, וואס גייט אין א שענערן מלבוש. ביי די חסידים איז די דאגה פון מלבושים אראפ אינגאנצן, ווי בכלל דאגות. דאָרט, אין חסידים-שטיבל, שפילן שיינע קליידער קיין ראָלע נישט. מען קוקט זיך נאך נישט אום, אין וואס פאר א קאפאטע דער אָדער יענער חסיד גייט. אלע זינען גלייך.

אין חסידים-שטיבל איז נישטאָ קיין חזקה-שמעט, נישטאָ אין גאנצן קיין שמעט, יעדערער שמעלט זיך דאוונען, ווו עס קומט אים אויס, און אין פלל שטייט מען נישט ביי חסידים אויף איין אָרט ביים דאוונען. מען דרייט זיך, מען וואַרפט זיך, דער טעמפעראַמענט לאָזט נישט אינשטיין. מען מוז זיך באַוועגן. גיין טאַקע אום חסידים בשעת זיי דאוונען. איינער שטייט פריער אין מיזרח, דערנאָך ביים טיר, דערנאָך אין דרום, אין צפון – מיט איין וואָרט, מען דרייט זיך.

און אויך היטן זיי נישט דאס דאוונען בציבור². די האַלטן „ברוך-שומר“ און יענע „ישתבח“, און די „שמונה עשרה“, און דער רויכערט א לולקע³. רויכערן איז ביי זיי אויך א מיצווה.

¹ worries ² together ³ pipe

און דאָ אין אַ ווינקל שטייען עטלעכע חסידים. איינער האַלט אין האַנט אַ פֿלעשל בראַנפֿן מיט אַ קעלישאַק¹ און טרינקט מיט אַן עדה יידן לחיים – די האַבן שוין אָפּגעדאַוונט נאָך פֿאַרן עולם. קאָצקער חסידים קאָנען זיך מאַכן לחיים, אַפֿילו נאָך פֿאַרן דאַוונען, אין מיטן קומט נאָך איינער אָן מיט אַ ניגונדל, און עטלעכע יינגלעך העלפֿן אים צו – און עס איז פֿריילעך. גאוּוה איז בכלל ביי חסידים נישט פֿאַראַן, אַזוי ווי דאָס וואָלט נאָר אויף דער וועלט נישט געווען. אַלע זינען גלייך, אַרעמע מיט רייכע, עמי־הארצים מיט לומדים, יונגערע מיט עלטערע. דאָס רובֿ „דוצן“² זיך חסידים, און זיי קאָנען גאָר נישט פֿאַרלידן, אַז מען „אירצט“³ זיך. אירצן זיך איז ביי זיי אַ מיין אַנטי־חסידות.

נאָר דער, וואָס קאָן גוט זאָגן, האָט אַ זיסן קול, מיט האַרץ, מיט פּוונח, ווערט זייער געשעצט ביי חסידים. אויך דער, וואָס האָט אין זיך אַ סך שימחה, קאָן מאַכן אַ שנאַפּס און כאַפֿן אַ טענצל, ווערט אויך שטאַרק געליבט. און אַז אים פֿאַרווילט זיך טאַנצן, שלעפט ער מיט אַלע חסידים און מען גייט. ער מעג זיין אַ יונגערמאַן, אָדער אַן אַרעמאַן, אָדער אַ פּראָסטער יונג. עס מאַכט נישט אויס. ער שלעפט שוין אַרײַן אין טאַנץ דעם גרעסטן גביר, דעם גרעסטן למדן, דעם עלטסטן זקן, און מען טאַנצט אין אַ גלאַטן מיטוואָך. און טאַמער פֿוילט זיך צו אַ מאָל אַ רייכער זקן, וואָס דאָס טרעפֿט איינגטלעך זעלטן, קריינט ער אַ קלאַפּ אין פֿלייצע און מען ציט אים פֿאַר דער באָרד ביי ער נעמט טאַנצן. און ער מוז מאַכן אַ שנאַפּס אויך, ווערט ער שוין בגילופֿינדיק⁴ און טאַנצט אויף וואָס די וועלט שטייט.

ביי די חסידים איז שטענדיק יום־טובֿ און שטענדיק פֿריילעך. ווען איינער האָט יאָרצייט, רײַסן שוין ביי אים די חסידים אין שטיבל שנאַפּס. טאַמער איז ער אַן אַרעמאַן, געבן די נגידים פֿאַר אים שנאַפּס, און ווען אַ שטיקל נגיד האָט יאָרצייט, מוז ער שוין געבן שנאַפּס לרובֿ, און דער עולם טרינקט נאָכן דאַוונען און עס איז לעבעדיק. אין גרונד איז ביי זיי יעדער טאָג אַ מיין יום־טובֿ. דאָ איז יאָרצייט נאָכן רבין, מאַכט מען אַ סעודה און מען טרינקט, און מען עסט, און מען זינגט, דאָ איז אַ גאַס – איז ווידער דאָס זעלבע, דאָ פֿאַרווילט זיך גלאַט איינעם הוליען א. אַז. וו.

דער שבת וואָס פֿאַר סליחות⁵ בעת אויף אַלע מתנגדים ציט זיך אַרויף אַ גרויסע מרה־שחורה און מען ריכט זיך אויפֿן יום־הדין, בעת מען זאָגט

¹ tumbler ² use the second-person singular ³ use second-person plural
⁴ intoxicated ⁵ penitential prayers recited the week before Rosh Hashana

פֿאַרנאָכט אין די בתי־מדרשים דעם יאָמער־יקן למנצח, איז דאָ, אין חסידים־שטיבל, ערשט אָן אמתע שימחה. אין דעם זעלבן פֿאַרנאָכט זינגט מען ביי די חסידים זמירות ביז שפעט אין דער נאָכט אַרײַן, נאָך שפעטער ווי אַלע שבת, און שבת צו נאָכטס ווערט געקאָכט אַ קרופניק¹ מיט פֿלייש, מען ברענגט שנאָפּס מיט ביר (דעם קרופניק קאָכט מען אין חסידים־שטיבל, אָדער ביי אַ שכן), און דער עולם זינגט פֿאַרשיידענע ניגונים דעם גאַנצן אָונט ביז האַלבע נאָכט. דעמאָלט קומען זיך שוין אויף אַלע חסידים, מען וואָגט סליחות קורץ און מונטער², און אין אַ האַלבע שעה איז מען שוין פֿאַרטיק מיט סליחות. דערנאָך גרייט מען צום טיש. אויב דער קרופניק איז פֿאַרטיק, גייט מען עסן, אַנישט זינגט מען און מען טאַנצט מיט כוונה.

און אַזוי הוליעט מען אָפּ ביז פֿאַרטאָג. אין דער נאָכט איז מען מסדר³ דאָס פֿאַרן צום רבין, וויפֿל פֿורן מען וועט דאָרפֿן האָבן א. ד. ג. די אַרעמע רוקן זיך צו די ריכטערע. יעדער אַרעמער באַשטעלט זיך אַ ריכטן אויף צו פֿאַרן, און אינטערעסאַנט: דער אַרעמאָן קלויבט אויס דעם נגיד, און נישט דער נגיד דעם אַרעמאָן. און אַז דער אַרעמאָן קלויבט זיך אויס, לאָמיר וואָגן, חיימען, טאָר אים שוין חיים נישט אָפּוואָגן. פֿאַרקערט, דער נגיד גיט אים נאָך אַ קלאָפּ אין פֿלייצע, דער אַרעמאָן גיט אים צוריק, און מען מאַכט זיך אַ געלעכטער. צום גרעסערן נגיד רוקן זיך צו צוויי אַרעמע חסידים, און נאָר צו אַ גרויסן נגיד – אַ דרזי, פֿיר. מײַן פֿאָטער האָט שוין געהאַט זינען חזקת־חסידים־מלעד: אַבֿרהם, הירש און מאָטקע, וואָס זינען שוין מיט אים געפֿאַרן אַלע ראַשי־השנה צום רבין.

צום רבין פֿאַרן אויף ראַשי־השנה מער ווי אַ דריטל חסידים, און די איבעריקע, וואָס פֿאַרן נישט, קומען זיך אַלע אויף צום באַלייטן די אַוועקפֿאַרער. מען גיט זיי מיט קוויטלעך־בקשות⁴ צום רבין, אין וועלכע עס ווערן אויסגעשריבן די בקשות, וואָס דער אָדער יענער פֿאַרלאַנגט פֿון רבונר־שלעולם.

און ווי אַזוי חסידים לעבן אַ גאַנץ יאָר, האָב איך, דוכט מיר, גענוג באַשריבן אויפֿן געהעריקן אָרט אין מײַנע זיכרונות.

ווי איך האָב שוין געוואָגט, איז דאָס חסידות צוגעפֿאַסט פֿאַר אַלע טיילן און קלאַסן פֿון פֿאַלק, פֿאַרן אַרעמאָן, פֿאַרן גבֿיר, פֿאַרן עסי־האַרץ און פֿאַרן למדן, פֿאַרן אַלטן און פֿאַרן יונגן. דעם נגיד־ישן חסיד איז ממש מקנא צו זיין. אים איז בעסער פֿאַרן גרעסטן גבֿיר פֿון מתנגדים. און נישט נאָר ביי יידן, אַ ריכטער

¹ barley soup ² cheerfully ³ arrangements are made ⁴ requests

און פרומער קריסט האָט געוויס נישט דעם תענוג פֿון אַ רייכן חסיד. ביי דעם לעצטן איז די שטוב פֿול מיט געזאַנג, מיט עקסטאַז און גרויסער שימחה.

נאָר איך האָב דאָך קיין חסיד נישט געקאַנט ווערן. צו חסידות איז נישט געלעגן מײַן האַרץ. ערשטנס, האָט מיך אָפּגעשטויסן פֿון חסידות דער ענין רבי, וואָס איז שרעקלעך פֿרעמד דעם כאַראַקטער פֿון אַ מתנגד. אַ רבי אָן און פֿאַר זיך איז נאָך אַפֿשר צו דערלײַדן. נאָר דער קאָך¹, וואָס אַרום אים, די אומגעווענע באַדייטונג זייער און דאָס, וואָס די רבישאַפֿט גייט איבער בירושה, ווי בײַ אַ קייסער, שטויסט אָפּ אין גאַנצן. איך קאָן בשום־אופֿן נישט גלויבן, אַז עס זאָל זײַן אַ מענטש, נישט נאָך קיין אויסגעקליבענער, נאָר בירושה², פֿאַר וועלכן מען זאָל קאַנען אויסריידן דאָס האַרץ, פֿאַרטרױען אַלע פֿעלער, וואָס קומען דורך דער נאַטור, אָדער דורך געוויינטהייט. און אַט דער מענטש, ווידער, זאָל אים לערנען ווי אַזוי זיך אויסצובעסערן, אָפּצוגעוויינען זיך פֿון זײַן שלעכטער נאַטור, פֿון זײַנע שלעכטע געוויינטהייטן א. אַז. וו. און עס זאָל זיך וועלן אים פֿאַלגן.

ווידער האָט מיך אָפּגעשטויסן פֿון חסידים ייִנגלווייז דאָס, וואָס איך האָב מיך אָנגעזען בײַ אַרעמע חסידים דאָס שלעכטע לעבן פֿון זייערע ווייבער. די מאַנען, די חסידים, זײַנען שטענדיק פֿריילעך, לוסטיק, עסן, טרינקען, טאַנצן און זײַנען מיט חסידים, און זייערע ווייבער און קינדער זיצן אין דער היים אין קעלט און אין הונגער.

געווען חסידים אַרבעטער, וואָס פֿלעגן פֿאַרדינען אין גאַנצן צען גילדן אָדער צוויי רובל אַ וואָך. זיי פֿלעגן וואַשן שעפּסענע פֿעלכלעך בײַם טײַך אום ווינטער, און די ווייבער מיט די קינדער זייערע פֿלעגן לידן הונגער און קעלט. אָבער נאָך דער אַרבעט פֿלעגן זיי, די מאַנסלייט, גיין אין שטיבל, פֿלעגן זיך מאַכן פֿריילעך, הוליען און זײַנען, און זיי האָבן זיך, אַ פנים, ווייניק מצער געווען דערפֿון, וואָס דאָס ווייב און קינדער זיצן אין אַ קאַלטער דירה און הונגערן.

און דאָס האָט מיר פֿאַרשטערט די שימחה. פּסיכאָלאָגיש איז אַפֿשר דער קיבוץ גערעכט: וואָס וועט שוין זײַן, אַז ער וועט זיצן אין דער היים מיט די פֿאַרקומערטע ווייב און קינדער? וועט ער זיי דען דערוואַרעמען? וועט ער זיי פֿריילעכער מאַכן? אָבער אויף מיר האָט עס שטאַרק געוויקט און מיר זײַנען בעסער געווען געפֿעלן די כּמאַרנע מתנגדים, וואָס פֿרייען זיך נישט, וואָס טאַנצן נישט און זײַנען נישט, אָבער דערפֿאַר זײַנען זיי מער נעבן זייערע ווייב און קינדער און טראָגן אויף זיך דעם שווערן יאָך פֿון פרנסה.

¹ turmoil ² by right of inheritance

קעגן חסידים האָב איך געהאַט, פֿאַרשטייט זיך, טעאָרעטישע אָרגומענטן אויך, ווי איך האָב שוין געשריבן, נאָר דאָ איז וויכטיק צו דערמאָנען די פּראַקטישע זיט, צוליב וועלכער איך האָב, אָפּנים, הויפטזעכלעך נישט געקאָנט מושווה ווערן¹ מיט דער שיטה. און נאָך וואָס: מען דאַרף זיך קאָנען פֿאַרגעסן אָן דעם פּראַקטישן לעבן און איבערגעבן זיך אין גאַנצן צו געזאָגט און זאָרגלאָזיקייט. איך האָב דאָס נישט געקאָנט, און פֿון מיר האָט קיין חסיד נישט געקאָנט אַרויס.

נאָך אַ פֿעלער אין חסידות מוז איך דערמאָנען, וואָס האָט אויף מיר דעמאָלט שלעכט געוויקט. ביי חסידים האָבן קיין גרויסע למדנים נישט געקאָנט אַרויסקומען. אַ גוט חסידיש יינגל מיט אַ גוט קעפל איז פֿאַרפֿאַלן גענאָגען. ער האָט נישט געלערנט, ביי אים זינען אַוועק די טעג אין גאָרנישט, און דאָס האָט זייער וויי געמאָן.

מתנגדישע קינדער האָבן אָבער אַ סך געלערנט, האָבן טאַקע אַ סך געקענט און מיט זיי האָט מען זיך געצאָצקעט. אַ מתנגדיש יינגל האָט געהאָרעוועט. און מיר האָט זיך אויך געוואָלט האָרעווען און קענען. און איך בין אַזוי אין גאַנצן דערווייטערט געוואָרן פֿון חסידות...

באַרבעט און לונגערייט פֿון לעאָנאַרד פּראָ
גער, לוקאַס צרוין, מירל שיינבוים־הירשפּאָן,
יאָניס באַרלאַמבוס, נח מילער, און רפֿאַל
פֿינקל.

¹ reach a compromise

מיינע זכרונות

יחזקאל קאָטיק

צווייטער טייל

קאָפיטל 1

נאָך דער באַבעס טויט. - דער זיידע טוט אַ שידוך. - פּלוצלינג געקומען מיט אַ ווייב. - דער איינדרוק אויף דער פאַמיליע. - די „באָבע“. - דעם זיידנס תּענוג. - זיינע נייע טעכטער. - צעזייט און צעשפּרייט. - מאַיאַנמקעס. - אונדזערע הכנסת־אורחים. - יוכבֿד. - לאה. - מען דערווייטערט זיך פֿון זיידן. - נישטאַ אמאליקע ימים־נוראים.

די באַבע איז געשטאַרבן - און דעם זיידנס לאַגע האָט זיך גראַד פֿאַר־ בעסערט. ער איז ווייטער געבליבן דער איינציקער גואל ומושיע,¹ דער בעלי־ועץ,² און וועגזויזער ביי די פּריצים,³ וואָס זיינען געווען צעמישט פֿון אויפֿשטאַנד, פֿון די רדיפות און צרות, וואָס האָבן זיך געשאַטן אויף זייער קאָפּ פֿון מוראָוויאַווס⁴ ברייטער אינזערנער האַנט. מאַנכע פֿון זיי האָבן איצט געפֿונען טרייסט אין דעם אַלטן קלוגער אַהרן־לייזערן און ער האָט זיי טאַקע מיטגעהאַלפֿן אין אַלע פרטים, אַ דאָנק זיינע עצות, האָבן זיי אָפּגעגעבן זייערע מאַיאַנמקעס־פֿאַאָטמאַטעס־פֿאַאָטמאַטע צו די יידן אין אַרענדע⁵ און באַקומען גענוג געלט, אום צו פֿירן זייער פּריציז לעבן ווייטער. געלט האָבן זיי דעמאָלט באַזונדערס נויטיק געהאַט.

¹ savior ² counselor ³ landed gentry ⁴ Count Michael Murayev, Russian “dictator” of Lithuanian Poland ⁵ lease

דער זיידע האָט אָבער אויך אָנגעהויבן פֿאַרדינען אַ סך געלט און זײַן לעבן איז אַוועק גאָר ברייטער ווי פֿריער. זײַן ברייטשקעפֿאַאַטמאָסטמאַלל שאַנאַנ/פֿאַאַטמאָסט מיט די פֿאַר פֿערד, וואָס האָבן פֿריער אויסגעזען ייִדשעלעך, האָבן ערשט געקראָגן אַ פֿריזישן אויסזען. די פֿערד מיטן שפּאַן האָט אים אַ פֿריי אַוועקגעשענקט, און אין ברייטשקע איז ער געזעסן מיט דער גאַנצער ברייטקייט זײַנער.

דער זיידע, וואָס איז שטענדיק געווען אָנגעגאַסן מיט אימפעט און האָסט, האָט, פֿאַרשטייט זיך, גאָר באַדאַרפֿט אויסגיסן די גאַנצע טרערן, וואָס ער האָט געהאַט, אויף דער באַכעס טויט, און קוים האָבן די דאָזיקע טרערן קוואַלן עטוואָס אויפֿגעטריקנט, האָט ער שוין אַ טראַכט געמאַך וועגן אַ צווייטן ווייב... שדכנים האָבן דאָס באַלד דערשמעקט און גענומען באַלעגערן דעם זיידן טאַגסעגלעך מיט פֿאַרשיידענע שידוכים, יונגע ווייבלעך, ריכע, אַפֿילו שיינע, א.א.וו. דאָס האָט אָבער דאָך נישט געפֿאַסט פֿאַר דער פֿאַמיליע. פֿלעגן די שדכנים זאָגן, אַז זיי ריידן שידוכים אַהרןלייזערס זון ישראל, וואָס איז מיט מיר געווען אין איין עלטער. קיינעם פֿון די קינדער איז דאָך נישט איינגעפֿאַלן, ווי מען האָט נישט געקענט דעם זיידן, אַז ער זאָל וועלן חתונה האָבן גאָר אַזאַ הייסגעליבט ווייב, בײַ אַזוינע עלטערע יאָרן, בעת ער האָט בײַ זיך אַלע קינדער מיט אַ זיבעציק אייניקלעך און אוראייניקלעך.

דער געדאַנק וועגן אַ צווייטן ווייב האָט דעם זיידן אַזוי צעהיצט, אַז ער האָט גאָר פֿאַרגעסן אָן זײַן זונס שידוכים, מיט וועלכע ער האָט זיך זייער אינטערעסירט פֿריער, און ער, ווי מען האָט זיך שפעטער דערוואָסט, האָט גאָר געמעגט מיט די שדכנים, אַז מען זאָל אים שדכנען עפעס אַ שיינ ווייב, פֿון מיטעלע יאָרן און אַ יחסנטע. אַלץ זאָל זײַן צוזאַמען.

און אין אַ דריי חדשים אַרום קומט דער זיידע פֿלוצלינג פֿון ערגעץ צופֿאַרן אַהיים אַ פֿריילעכער, און הייסט מאַכן אין אָרדענונג אָן שטוב. עס דאַרף קומען אַ געהויבענער גאַסט. און אין אַ ווילע אַרום זאָגט ער זיך אַזוי פֿאַרבייגענדיק צו די קינדער: – איך האָב חתונה געהאַט... מיט אַ גרויסער יחסנטע... ר' איצעלע קאַרלינער רבֿס טאַכטער... אַ יידענע אַ צדקת...

און באַלד דערויף רויק דערציילט וועגן איר. דעם מאָן האָט זי געגט, ווייל ער איז געוואָרן אַן אַפֿיקורס,¹ נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס ער איז אַ ייד, זייער אַ שיינער, אַ געבילדעטער און האָט דערוואָקסענע קינדער מיט איר. זי, די צדקת, האָט נישט געקוקט אויף די אַלע גליקן און האָט נישט געוואָלט לעבן מיט אַן אַפֿיקורס.

¹ heretic

אין שטוב איז געוואָרן אַ חורבן¹. אַלעמען איז פֿינסטער געוואָרן אין די אויגן; און מען איז זיך צעלאָפֿן אין די אַנדערע צימער – זיך אויסוויינען. די זאך איז אָבער אָפּגעטאָן געוואָרן, פֿאַרפֿאַלן, הייסט עס, און דער זידע האָט ווי עס איז אַראָפּגעשלאָנגען דעם צער² פֿון די קינדער און איז באַלד אַוועקגעפֿאַרן ברענגען דאָס נייע ווייב...

ווען ער איז אַוועקגעפֿאַרן, האָט זיך ערשט אָנגעהויבן די גרויסע יללה³. די געוויינעריי און גוואַלדעריי איז געווען כמעט אַזוי גרויס, ווי אין דעם טאָג פֿון דער באַבעס טויט. אַלע האָבן מיט טרערן געקוקט איינער דעם אַנדערן אין די אויגן, אָן ווערטער, ווי מענטשן, וואָס דאַרפֿן איבערקומען אָן אומפֿאַרמינדלעכע געפֿאַר. עס האָט זיך קיינעם אַוודאי נישט געגלויבט, אַז דער זידע, וואָס האָט ליב געהאַט די באַבע און אַזוי פֿיל איינגעלייגט די וועלט⁴ נאָך איר טויט, זאָל באַלד פֿאַרגעסן אויף דעם אַלעם, און אויף דער עלטער, צו זעכציק יאָר, ביי אַ פֿולע שטוב מיט קינדער און קינדס־קינדער, זאָל ער אַריינברענגען אַ שטיף־מוטער. די טרערן זענען אָבער נישט מער געווען ווי טרערן. העלפֿן האָט מען נישט געקאָנט. און אין אַ פֿאַר טעג אַרום איז טאָקע אַראָפּגעקומען אַ ברייטע, אַ שיינע יידענע פֿון אַ יאָר פֿינף־און־פֿערציק, שיין אויסגעפּוצט, און דער זידע האָט געהייסן דער דינסט שטעלן דעם סאַמאָואַר.

די קינדער האָבן זיך געמאַכט האַרץ, נישט אַרויסגעוויזן פֿאַר דער ברייטער שיינער יידענע זייער צער און פֿאַרדראָס, און האָבן זי אויפֿגענומען נישט קאַלט און נישט וואַרעם. דעם זידן איז געווען זייער נישט באַקוועם: אים האָט זיך שטאַרק געוואָלט, אַז זיין צווייטעס ווייב זאָל וואַרעם אויפֿגענומען ווערן. אָבער פֿאַרלאַנגען עס האָט ער נישט געקענט, און דאָס זעלבע הויז, וואָס איז שטענדיק געווען אַזוי קאָכעדיק און רוישיק מיט קינדער און מיט אייניקלעך, וווּ מען האָט געשטיפֿט און געלאַכט, געטאַנצט און געזונגען – דאָס זעלבע הויז איז איצט געוואָרן שטיל. פֿאַרמאָרעט, ווי אויסגעשטאַרבן.

קיין הויך ריידן, קיין געלעכטער, קיין געשרייען, קיין געפֿילדער, אַלץ איינגעהאַלטן, דערשלאָגן, שטיל. פֿון שטאָט האָט מען אויך אויפֿגעהערט צו קומען, נישט צו די קינדער און אַפֿילו נישט צו אַהרן־לייזערן. מען האָט געוויסט, אַז ער איז פֿאַרגענומען מיטן נייעם ווייב, אַז ער מוז מסתמא זיצן ביי זיך אין צימער מיט איר און קליבן פֿאַרגעניגן.

די „באַבע“ נעמט, ווי די אייניקלעך האָבן זי פֿאַר ליטש⁵ גערופֿן, האָט זיך דערוויילע אויך געהאַלטן קאָרעקט צווישן די קינדער און אייניקלעך. זי האָט, אַ

¹ devastation ² sorrow ³ wail ⁴ made a great show of sorrow ⁵ in the presence of others

פנים, פֿאַרשטאַנען, אַז דער שטוב־עולם איז לפֿיערך אַ גאַנץ איידעלער און אַז מען דאַרף זיך סטאַרען¹ ווי ווייט מעגלעך צוציען אָט די אַלע מענטשן, כדי זיי זאָלן נישט וואָרפֿן אויף איר קיין אומחזק², וואָס דאָס איז נישט געוואונטשן. האָט זי זיך באַצויגן צו דער גאַנצער פֿאַמיליע זייער העפֿלעך און אַרויסגעשטעלט זיך פֿאַר אַ „מאַמען“ און אַ „באָבן“.

אין אַ צוויי וואָכן אַרום איז געקומען צופֿאַרן צום זיידן אַ גאַסט. דאָס איז געווען דעם ווייבס אַ יונגערע טאָכטער, אַ פֿרײַלין פֿון אַ יאָר פּערצן. שפּעטער, אין אַ פֿאַר וואָכן אַרום, איז געקומען נאָך אַ גאַסט. ווידער אַ טאָכטער, אַ פֿרײַלין שוין פֿון אַ יאָר זיבעצן. די דאָזיקע טעכטער זינגען פֿאַרבלובן נעבן דער מוטער. אין אַ פֿאַר חדשים שפּעטער האָט דעם ווייבס אַ זון חתונה געהאַט מיט אַ טאָכטער פֿון אַ קאַמעניצער בעל־הבית... און אַזוי אַרום איז שוין אין אַ קורצער צייט פֿון אַ קנאַפּע האַלב־יאָר אויסגעוואָקסן ביים זיידן אַ נייע פֿאַמיליע... די ביידע טעכטער האָבן זיך שוין געהאַדעוועט ביים זיידן און ער האָט זיי אַרויסגעוויזן אַ סך פֿאַטערלעכע ליבע. דער איידעם מיט דער שונור, דער מחותן און מחותנתמע מיט זייער גאַנצער פֿאַמיליע זינגען געוואָרן גאַנצע בני־בית ביים זיידן אין שטוב, האָבן פֿאַרנומען דעם אויבנאָן, אַזוי אַז עס איז שוין נישט געבליבן קיין אַרט פֿאַר ביילע־ראַשעס קינדער און אייניקלעך, וואָס האָבן פֿריער פֿול געמאַכט די שטוב מיט שימחה און געלעכטער. די קינדערשע פֿאַרגאַלטקייט און דערשלאַנגנקייט האָט טיילווייז אויך געווינקט אויפֿן אַחדות³ צווישן אַנאַנדער. עס איז נאָך געווען די נאָענטקייט, עס איז נאָך געווען עפעס ליבע, אָבער די ליבע האָט שוין נישט געפֿלאַקערט און וואָס שפּעטער האָט עס אַלץ געקילט און געקילט...

דער זיידע, וואָס האָט שמענדיק געזאָגט דאָס ווערטל, אַז „דעם זאָל די ערד אַרויסוואָרפֿן די ביינער, ווער עס גיט אָפּ אַ קינד פֿון זיך“, האָט זיך דאָך גענומען צו פֿאַרוואָרן די קינדער יעדן באַזונדער. מעגלעך, אַז ער האָט גיכער געוואָלט פטור ווערן פֿון זייערע פֿאַרגאַלטע בליקן, וואָס האָבן אים פֿאַרדאָרבן דאָס פֿאַרגעניגן מיטן נייעם ווייב. פֿאַר יעדן קינד האָט ער געדונגען אַן אַנדער הויף אין אַרענדע. פֿאַר זיך אַליין האָט ער אויך געדונגען אַ הויף – „פרוסקע“ ביי ווילעווינסקי, פֿיר וויאַרסט פֿון קאַמעניץ, מיט אַ בראַנפֿן ברויז⁴.

אין אַ האַלב יאָר צייט האָט ער באַוויזן צו פֿאַרשטעקן יעדעס קינד אין אַן אַנדער הויף. מען איז זיך צעפֿאַרן און צעשפּרייט זיך און ער האָט זיך געשעפט נחת פֿון זיין „וויבל“ און אירע טעכטער. אַרום איז געווען: שאַ, שטיל... פטור

¹ try hard ² take a dislike to her ³ cohesiveness ⁴ brandy distillery

געוואָרן פֿון די קינדער, האָט ער נאָך פֿון אָנפֿאַנג געווינט אין קאָמעניץ, מחמת דער הויף איז געווען נאָענט. אין אַ שעה האָט מען שוין געקענט זיין אין פרוסקע אַהין און צוריק. אָבער אין אַ קורצער צייט האָט אָט דער רוישיקער מענטש זיך פֿאַרבענקט נאָך אמתער רוי, נאָך שטילקייט, אַזוי, אַז עס זאָל אים גאָרנישט שטערן אין זיין פֿאַרגעניגן. אַזוי פֿאַרפֿישוּפֿט¹ איז ער געווען פֿון זיין ניעם ווייב.

די קינדער האָבן זיך יעדערער געווינט אין זיין הויף איינזאַם. דער פֿאַמיליע־פֿאַרבאַנד איז זיך ביסלעכווייז אין גאַנצן אָפֿגעשוואַכט געוואָרן. און ווען נישט יוכבֿד, דעם פֿעטער יאָסלס ווייב, וואָס האָט זיך שטאַרק צום האַרצן גענומען דעם גורל² פֿון דער משפּחה און האָט זיך געסטאַרעט צונויפֿצובינדן די אָפֿגעריסענע אָפֿגעשוואַכטע לעצטע פֿעדעמלעך, וואָלט מסתמא פֿונעם פֿאַמיליע־אַחדות געוואָרן אַ תל. אָט די יוכבֿד איז געווען אַ גרויסע מכניס־אורחטע³ און זייער אַן איבערגעגעבענע פֿרוי. געווינט האָט זי אין באַביטש, אַ הויף – אַכט וויאָרסט פֿון קאָמעניץ, און די פֿאַמיליע פֿלעגט אָפֿט קומען צו איר אין געסט מיט געשפּאַן און פֿערד⁴. שטענדיק פֿלעגן זיך ביי איר געפֿינען אַ צען פֿופֿצן פֿערזאָן, די – אַוועקגעפֿאַרן, יענע – געקומען, און מען האָט גענעסן מלינטישקעס⁵ און זיך געבאַדן אין מילכיקס. דער מומל פֿון דעם זיידנס הויז, הגם שוין שוואַכער און קלענער, האָט ביסלעכווייז עמיגרירט צו איר. ביי איר פֿלעגט מען זיך פֿרייען, טאַנצן, לאַכן און ריידן פֿון דער ברייטער „באָכן“ מיט אירע טעכטער.

די צווייטע מכניס־אורחטע איז געווען דעם טאַטנס שוועסטער לאה, אויך זייער אַ קלוגע און אַ גוטע פֿרוי. מען האָט אויף איר געזאָגט אין דער פֿאַמיליע, אַז דאָס איז די מוטער ביילע־ראַשע. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז געווען אַ גוזמא⁶. איר מאַן אליעזר גאָלדבערג איז געווען אַ יונגער מאַן – אַ למדן⁷, אַ משכיל⁸ און אַ משורר⁹. אַז אים האָט זיך פֿאַרגלוסט, האָט ער געמאַכט אַ העברעישן שיר אויף חנוכה, אויף פורים און איז דערבײַ געווען אַ לעבײַנגל. ער האָט געהאַט זייער אַ ברייטן כאַראַקטער; אין דער פֿאַמיליע האָט מען געזאָגט, אַז ער האָט שיטערע פֿינגער... געלט איז ביי אים געווען פֿלה. געוויינט האָט ער אין אַ הויף סטאַרשעווע, נעבן זאַסמאַווע. דאָס איז געווען דער זעלבער הויף, וואָס דער זיידע האָט זיך געשעמט צו נעמען, בעת¹⁰ אַ פֿרייז האָט עס אים געוואָלט אָפֿשרייבן במתנה¹¹.

¹ enchanted ² what fate has in store ³ hospitable woman ⁴ team of horses ⁵ blintzes ⁶ exaggeration ⁷ learned in Jewish matters ⁸ a student of secular subjects ⁹ Hebrew poet ¹⁰ when ¹¹ offer the deed as a gift

איז סטארשעווע געווען דער צווייטער הכנסת-אורחים¹ פֿאַר דער פֿאַ-
מיליע, נאָר שוין אַן ערגערער פֿון יוכבֿדס הכנסת-אורחים. בהמות האָט זי
קיין סך נישט געהאַט, און אז עס איז אָנגעפֿאַרן די פֿאַמיליע האָט איר נישט
געסטייט² קיין מילך און קיין פּוטער. עסן פֿלייש איז דעמאָלט נאָר אין מאָדע
נישט געווען, אויסער שבת; און אויך אויף שבת איז עס שווער אָנגעקומען.
אַנב האָבן דעם עולם שטאַרק געצויגן יוכבֿדס מלינטיקעס. יוכבֿד האָט זיך
אויסגעלערנט זיי צו מאַכן ביי איר שוויגער ביילעראַשע, וואָס איז שוין געווען
מיט דעם מפורסם³. דאָס זינען געווען ווונדערלעכע מלינטיקעס, וואָס הינט
זעט מען שוין נישט מער אַזעלכע.

מיין ליבער פֿאַטער, וואָס איז געווען דער עלטסטער אין דער פֿאַמיליע,
האָט גאַנץ ווייניק באַזוכט די דאָזיקע הכנסת-אורחים. ער האָט געהאַט
זינגע רעיונות⁴. ווידער איז ער געווען פֿאַר די יונגע צירפֿרום, צוגעלאָסן⁵,
הגם זיי האָבן אים זייער ליב געהאַט; און אז ער האָט זיך אַ מאָל באַוויזן ביי
יוכבֿד אין שטוב, איז דאָס געווען ביי אַלעמען אַ מין יום־טובֿ, ווי אַ רבי קומט
צופֿאַרן אין געסט צו זינגע חסידים. אין זיין געזעלשאַפֿט האָבן אַלע קאָקעטירט⁶
מיט רוקייט און געלאַסנקייט, קיין געשרייען, קיין געלעכטער, קיין שטיפֿן.
אַלע פֿלעגן אים אַרומרינגלען און ער פֿלעגט זיי וואָס דערציילן אָדער זאָגן אַ
קלוגער וויין, ווי זיין שטייגער איז שטענדיק געווען, און אַלעמענס אויגן פֿלעגן
אויפֿשטראָלן.

ווינטער האָט יוכבֿד געזעצט⁷ גענדז צו דרייסיק אויף אַ מאָל און געפרעגלט
שמאַלץ און גריבענעס⁸; האָט זיך אָנגעהויבן אַ סדרה מיט יוכבֿדס גריבענעס.
די גענדז האָט זי אינגעזאָלצן אין אַ פֿעסעלע⁹, און אַ חודש צייט האָט מען
געגעסן גענדזנס און גריבענעס. דערצו האָט זי נאָך יעדערן מיטגעגעבן אַ
פֿאַרציע אַהיים. עס האָט זיך געטאָן אַ וועלט מיט יאָכעס גריבענעס. זי האָט
אויך געפֿאַשעט¹⁰ אינדיקעס און יעדן פֿון דער פֿאַמיליע האָט זי געטיילט אויף
פסח אינדיקעס.¹¹

אַ בריה¹² איז זי געווען אַ גרויסע, סיי אין שטוב און סיי אין הויף. זי האָט פֿון
אַלץ געוויסט, אומעטום געווען, האָט געהייט די בהמות, קעלבלעך, פֿערד און

¹ hostel, gathering place ² didn't suffice ³ famous, well-known
⁴ reasons ⁵ sedate, formal ⁶ flirted ⁷ prepared ⁸ bits of roasted goose
skin ⁹ crock ¹⁰ raised ¹¹ Turkeys were widely eaten at Passover among
East European Jews. See Sholem Aleykhem's story 'Dos Porfolk' in TMR
and the accompanying debate in Mendeley on turkeys. ¹² accomplished
housekeeper

דעסטגלייכן. א גאנצן טאג איז זי געווען פֿאַרנומען. פֿלעגט אויפֿשטיין זעקס אַ זייגער אין דער פֿרי. ס׳זומער, ס׳זינטער, האָט זי זיך אַ גאנצן טאָג געפֿאַרעט¹, נאָר מעשה־כוואַט², לײכט, ווי די אמתע בריה. זי האָט זיך אומעטום געמישט, האָט אַלץ באַוואָרענט, און ווינטער פֿלעגט זי אָפֿט שטיין אַ גאנצן טאָג אין שניער³ ביים דרעשן די תבואה⁴. דער באַקוועמלעכקייט פֿון די געסט האָט עס אָבער גאַרנישט געשאַדט. באַלד אין דער פֿרי האָבן אַלע געסט געהאַט הייסן טיי פֿון סאַמאָוואַר מיט די גוטע סליווקעספֿאַאָטנאָטע/פֿאַאָטנאָטע און געבעקסן.

געווען ביי איר אָבער אַ שוואַכקייט, – פֿאַרט אן] אישה!⁵ – וואָס פֿלעגט טייל מאָל גאַנץ שווער ווירקן אויף די געסט: זי האָט זיך ליב געהאַט צו באַרימען פֿאַר אַלעמען, אַז זי איז אַ גרויסע בריה... און באַרימען זיך נישט קורץ. נאָר לאַנג, מיט ניין מאָס רייד⁶. האָט זי דערציילט פֿון אירע אַרבעטן, פֿון איר קאַכן, באַקן, פֿון בקיאות אין געשעפֿטן, פֿון קאַנען אויפֿנעמען אַ גאַסט, פֿון קאַנען פֿאַרצירעווען אַ גוואַלד־ריס⁷ א. א. וו., און האָט אָפֿטער אַלעמען פֿאַרדרייט דעם קאַפּ מיט די דאָזיקע וויבערשע באַרימערענען. אין די דאָזיקע ניין מאָס רייד איז אָבער צו מאָל געלעגן אַ שטאָך, געצילט אין איר מאַן, וואָס איז כלומרשט אַ גאַנצער פֿריץ, מחמת זי טוט פֿאַר אים. ער איז אַ פֿריץ, זי איז שטענדיק פֿאַרטאָן אין אַרבעט. ער קומט צו אַלעם פֿאַרטיקן, זי דאַרף דרייען מיטן קאַפּ. אָבער אַ בריה איז זי פֿאַרט געווען אַ גרויסע, און די שוואַכקייט אירע האָט מען איר געקענט מוחל זיין.

אין די ימים־נוראָיס־טעג, ווען אַלע ייִשובֿניקעס⁸ קומען אין שטאָט אַרײַן אויף ראָשיה־שנה, יום־כיפור, איז זיך אונדזער פֿאַמיליע צונויפֿגעקומען. צום זיידן אָבער איז מען נישט פֿאַרפֿאַרן, הגם אין קאַמעניץ איז ביי אים געשטאַנען ליידיק אַ גרויסע וווינונג. יעדערער האָט זיך געדונגען אויף ראָשיה־שנה און יום־כיפור אַ דירה. דער זיידע פֿלעגט אויך קומען מיט זיין ווייב און צוויי „טעכטער“.

זיין אין גאַנצן דערווייטערט פֿון זיידן האָט דאָך נישט געפֿאַסט, און אַז מען איז געקומען פֿון דאָוונען, פֿלעגן די גרעסערע קינדער גיין אָפֿגעבן גוט־יום־טובֿ דעם זיידן און באַלד אַהיים געגאַנגען. פֿאַרן גאַנצן טאָג איז מען שוין מער צום זיידן נישט געגאַנגען, און די שטובֿ האָט אויסגעזען דעם ערשטן ראָשיה־שנה, נאָך דער באַבעס טויט, ווי אַ חרובֿ־געוואָרענע⁹ שטאָט. נאָר אויב עס האָט זיך

¹ engaged in some activity ² cleverly ³ barn ⁴ threshing of grain

⁵ nevertheless a woman ⁶ garrulously ⁷ repair, darn a rip ⁸ village Jews

⁹ devastated

דאך עטוואָס גערודערט אין דעם זיידנס שטוב ראָשיה-שנה-ציט – זינגען דאָס געווען די געסט, וואָס פֿלעגן קומען צו זינגע שטיף-טעכטער.

מיין מאַמע איז געווען ראָשיה-שנה ביים רבין אין סלאָנים.

דעם פֿעטער מרדכי-לייבן האָט זייער פֿאַרדראָסן זיין ברודערס חתונה, האָט ער זיך אויך דערווייטערט פֿון אים. ער האָט אים אָפֿילו גאַרנישט געזאָגט וועגן דעם, נאָר ביי זיך האָט ער עס געהאַלטן פֿאַר אַ גרויס פֿאַרברעכן און פֿאַר אַ מיאוסע גראַבקיט, און אַזוי אַרום האָט ער זיך ביסלעכווייז אָפּגערוקט פֿון זיין ברודער. דער זיידע פֿלעגט שוין קומען צו מרדכי-לייבן, נישט ווי אַ מאל, מיט יענער ברייטקייט און פֿרינקייט. דער קלוגער זיידע האָט גרויסאַרטיק פֿאַרשטאַנען דעם ברודערס שטומען ברוגז און האָט זיך געסטאַרעט צעריבן עס ווי עס איז. אַזוי, למשל, האָט ער אָנגעהויבן קומען אָפֿט צום ברודער, אָנשטאַט דעם, וואָס פֿריער פֿלעגט יענער קומען צו אים.

די נאָכט צו ערבֿ יום־כיפור, וואָס האָט געהאַט אַזאַ חן ביים זיידן אין שטוב, איז איצט אַוועק זייער שטיל און אומעטיק. דער שוחט איז טאַקע געקומען קודם צו אַהרן־לייזערן, אָבער די בעלי־בתים האָבן נישט אַרײַנגעשיקט זייערע כּפרות צום זיידן אין שטוב. אַלע קינדער, ווידער, האָבן זיך אָפּגעשלאָגן די כּפרות ביי זיך און אַרײַנגעשיקט צום זיידן די כּפרות פֿאַרטיקע, „אָפּגעשלאָגענע“, נישט ווי פֿאַר אַ יאָרן.

נאָר די נאָכט פֿון ערבֿ יום־כיפור זינגען די גרעסערע קינדער אַוועק צום זיידן. עס איז געווען דער זעלבער גרויסער ריכער טיש מיט די פֿאַרשיידענע איינגעמאַכטס און טאַרטן און פֿירעשקעס, און לעקעכער און נים און זיסע בראָנפֿנס, אָבער וווּ איז די שימחה? וווּ איז די פֿריינדשאַפֿט, די ברידערשאַפֿט, די גרויסע ליבע? אַלץ וואָכעדיק קאַלט, מרה־שחורהדיק¹, פֿאַרשלאָפֿן, נישטאַ דאָס רוישן פֿון די פֿיל קלייניגשקע און גרעסערע אייניקלעך. נישטאַ די שטראָל־נדיקע בליקן. אַלע האָבן זיך ביסלעכווייז צערוקט, צעוואָרפֿן, פֿאַרבאָרגן. און דאָס בענטשן ערבֿ יום־כיפור איז שוין אויך נישט דאָס, ווי פֿאַר אַ יאָרן, בעת אַלע האָבן געוואָרט איינע אויף די אַנדערע, קיינער איז נישט אַוועקגעגאַנגען אַליין. אַלע האָבן צוזאַמען געוויינט און די געוויינערײַ מיט דער יאָמערײַ סײַ פֿון די גרויסע און סײַ פֿון די קליינע זינגען דערגאַנגען ביזן זיבנטער הימל.

דער פֿעטער בערליבענדעט, וואָס פֿלעגט שטענדיק פֿאַרפֿאַרן מיט זיין גאַנצער פֿאַמיליע קינדער און אייניקלעך צום זיידן אויף ראָשיה-שנה און יום־כיפור, איז היינט פֿאַרפֿאַרן צו זיין פֿאַטער זעליק אַנדאַרקעס... נאָר איין זאָך איז אַפֿשר געווען מער ווי פֿאַר אַ יאָרן: שטילע, דערשטיקטע טרערן...

¹ depressed

נאך יום־פיפור זיינען אלע צעפֿאָרן אין די הויפֿן און אַלץ איז אַוועקגעשוויי־
מען. עס איז געווען קלאָר, אַז די גרויסע שיף איז צעבראָכן געוואָרן, און יעדער
שווימט אַוועק באַזונדער אויף איינציקע העלצלעך און ברעטלעך, וואָס זיינען
געבליבן פֿונעם גרויסן שיף...

באַרצט און לונגעגרייט פֿון לעאָנאַרד פֿראַ־
גער, לוקאַס צרוין, מירל שיינבוים־הירשפֿאָן,
יאַניס כאַראַלאַמבוס, נח מילער, און רפֿאל
פֿינקל.

מיינע זכרונות

יחזקאל קאָטיק

צווייטער טייל

קאָפיטל 2

מיין טאָטנס אומעט. - זיין בענקשאַפֿט. - די נויט צו דאָוונען מיט מתנגדים. - זיך פֿאַרבענקט נאָכן רבין. - דער היזק. - אַמאָליקע חסידישע שימחות. - ר' אַברהם־מעלע. - זיין אָנפֿאַר קיין קאָמעניץ. - דער פֿאַראַד. - חסידים קאָכן, באַקן, אויפֿן אַמעריקאַנער שטייגער. - די באַד. - דעם רבינס לכו־נרננה. - די מאָלציטן. - דעם רבינס זיפֿצן. - שיריים. - ר' ישראל וויל נישט זינגען. - דעם רבינס מאַכט. - ר' יחזקאל גט זיך מיט זיין פֿרוי. - חסידישע שפּילעכלעך. - מען שמייסט מיין טאָטן. - איך וויין. - עס איז פֿריילעך.

דער טאָטע האָט, זייענדיק אין דאָרף, אָן די חסידים און אָן ר' ישראל, פֿאַרלאָרן זיין שטיל־פֿריילעכע מינע, וואָס איז שטענדיק געבליבן ביי אים אויפֿן פנים. אים האָט, קענטיק, אינעווייניק, אין האַרצן, געצויגן און געריסן צו זיינע חסידים, און דאָ איז ער געווען „אַליין ווי אַ שטיין“.

איבערהויפּט האָט אויף אים באַנג געמאַן אין די שבתים, אַ רחמנות געווען צו קוקן. ער האָט זיך אָפֿילו פֿרייטיק־צונאַכט משמח געווען¹ מיט זיינע קליינע קינדער, מען האָט אָנגעצונדן אַפֿשר אַ דרייסיק ליכט אין שטוב, ער האָט געזונגען און האָט צוגעגעבן אַלעמען מוט, אָבער דאָס איז געווען

¹ made merry

אדאך-און-וויי. איך האב אפילו אים געהאלפן זינגען, איך האב געקענט, געדענק איך, א סך חסידישע ניגונים¹ (מען האט מיך דערמיט זאגאר פארלויבט ביי מיניע מחותנים, ווען איך בין א חתן געווען. צווישן מיניע שבחים האט מען אנגעגעבן אויך דאס, אז איך קען אפשר צוויי הונדערט ניגונים זינגען), אבער נישט אלעמאל האב איך געקענט זיין ביי אים און נאך דער חתונה, ווערנדיק אויס חסיד, האבן מיר שוין די אלע חסידישע ניגוניםמלעד נישט געשמעקט, אויסער ר' ישראל, וואס האבן שטענדיק אויפגעוועקט אלע סטרונעס פון מיין הארצן.

איך האב דען טאמטן געהאלפן זינגען די חסידישע ניגונים אן חשק, און כדי איך זאל זינגען מיט מער טעם, פלעגט ער אומישנע זינגען ר' ישראלס ניגונים, אבער די שימחה זינע, ווי געזאגט, איז געווען א געמאכטע, ווי דער ערליכער ייד עסט די מרור ביים סדר. אזוי האט מען זיך „משמח געווען“ ביז א זינגער צוועלף בנימאכט.

געדאוונט האט דער טאטע שבת אויך אין דער היים, כאטש אלע יישובים פון א וויאָרסט, צי פון צוויי וויאָרסט אַרום, קלויבן זיך אויף, לויט דער טראַדיציע, צו איין יישובניק דאוונען שבת מיט אַ מנין. אין אזא מנין לייענט מען אויך די תורה, ווי עס פֿירט זיך אומעטום: צוויי יישובניקעס, גבאים, רופן אויף צו דער תורה. עס איז אויך דאָ שינאה, קינאה פֿאַר עליות. יעדערער וויל די פֿעטערע עליה², און די גבאים קענען קיינמאל נישט יוצא זיין³. טייל מאל קומען דערפֿון אַרויס גרויסע מחלוקתן ביז מסרן⁴ אָדער ביז אויסדינגען⁵ ביי יענעם זיין קרעטשמע, צי זיין פֿאַקט⁶.

דער טאטע האט קיינמאל נישט געוואלט דאוונען מיט די יישובניקעס מתנגדים, נאָר אז עס האט געפֿעלט צום מנין, פֿלעגט ער מוזן קומען. אָבער ער פֿלעגט ביי זיך נישט קענען פועלן⁷ צו דאוונען מיט זיי בציבור⁸. ער פֿלעגט שוין דעמאלט האבן אָנגעגרייט ביי דעם יישובניק אַ מדרש אָדער אַ זוהר און פֿלעגט בעתן דאוונען קוקן אין די ספֿרים. געדאוונט האט ער אין דער היים פֿאַר זיך. שטייל האט ער שטענדיק געדאוונט און אין זיין פֿאַרקנייטשטן שטערן און די פֿאַרטאָנענע אויגן האט זיך אַרויסגעזען זיין פֿוונה⁹.

נאָכן דאוונען, געקומען אין שטוב אַרײַן, געזאָגט דעם גרויסן „גומי־שבת“, אַרײַנגעגאַנגען צו דער מאַמען אין צימער, וואָס איז געזעסן אָדער ביים סידור

¹ melodies ² certain portions of the Torah reading are more prestigious than others ³ satisfy ⁴ make threats ⁵ outbid ⁶ agreement with the landowner ⁷ couldn't bring himself to ⁸ together with the others ⁹ (fervent) "intention", an important feature of hasidic prayer

אָדער ביים צאינה וראנה און אָפּגעגעבן איר באַזונדער גוט־שבת. דערנאָך קומט דער קידוש, דערנאָך לעקעך און קיבל מיט הערינג, און ברוסט־פלייש, קאַלטע פֿון געכטיקן צימעס. דאָס האָט געמוזט זיין. דערנאָך איז מען געגאַנגען עסן. עס האָט געמוזט זיין פֿיש, ציבעלע מיט אייער און שמאַלץ.

אין מיינע יינגלישע יאָרן האָט ער מיר איין מאָל דערציילט, אַז דער לעכוויטשער האָט געזאָגט, אַז עס איז פֿאַראַן אַ באַזונדער אבר¹ ביי אַ יידן, וואָס האָט נאָר הנאה פֿון ציבעלע אום שבת...

נאָך דעם אַלעם פֿלעגט מען דערלאַנגען טשאַלענג, קארטאָפֿל, קאַשע, צוויי סאָרטן קוגלען, פֿלייש א. א. וו. דאָס עסן האָט געדויערט אַ שעה צוויי, דריי, מען האָט געזונגען זמירות און געגעסן, געזונגען און געגעסן, אָבער אויפֿן טאַטנס פנים איז געלעגן אַ באַזונדערע מרה־שחורה, וואָס ער איז פֿאַרשטויסן געוואָרן פֿון שטאַט, פֿון זיין חסידים־שטיבל, וווּ עס איז געווען באמת פֿריילעך און האַרציק, וואָס ער איז פֿאַרשטויסן געוואָרן פֿון זינע סעודות און פֿון זיין ר' ישראל און פֿון דעם גאַנצן פּויל חסידים און ער האָט ווירקלעך אויסגעזען ווי אַ פֿייגעלע, וואָס איז פֿאַרטריבן געוואָרן פֿון זיין געסט...

נאָכן עסן איז ער געגאַנגען שלאָפֿן, ווי דער שטייגער איז. נאָכן שלאָפֿן – געלערנט חומש, מדרש, זוהר און זיך מיט אַלע כּוחות געסטאַרעט צו דערשטיקן דעם אומעט.

אָבער איך האָב אים שוין גוט געקענט און אַרויסגעלעזן דעם אומעט פֿון זיין יעדער באַוועגונג. וואָלט איך כאַטש געווען אַ חסיד, וואָלט ער דאָך פֿאַרגעניגן געהאַט, וואָלט געווען מיט וועמען צו פֿאַרברענגען אין חסידישע תּורות און ניגונים. אָבער דאָס איז נישט באַשערט געווען, און זיין זון איז געווען ווייט פֿון אים ברחוק מזרח למערב². – אויסער דעם האָט אים נאָך געעקבערט אין מוח³, טאָמער, חלילה, ווער איך נאָך אַן אַפּיקורס אויך, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַ שם פֿאַר אַ חקרן האָב איך סיי־ווייסיג, און ווער ווייט וואָס עס קען אַרויסקומען פֿון די גרויסע חקירות⁴ – און דאָס האַרץ האָט אים שטאַרק געשראָקן.

איך האָב אויף אים גרויסע רחמנות געהאַט. מיר האָט עס ממש דערנומען דאָס לעבן, און איך האָב געזוכט פֿלענער ווי אים צו באַרויקן. איך וועל זיין אַ מתנגד, אָבער אַ הייסער ייד, אַ הייסער ייד וועל איך זיין. אָבער וואָס איך האָב מיך נישט געסטאַרעט, האָט עס אַלץ נישט געהאַלפֿן. ביי אים איז

¹ limb ² as far as east is from west ³ gnawed at his mind ⁴ speculation

אויסגעקומען, אז וויבאלד איך האב געקענט דורך די וויכוחים¹ אראפגיין פון די גלייכע חסידישע וועגן, טאָ ווער ווייס צו וואָס איך קען נאָך דערגיין מיט די דאָזיקע וויכוחים און חקירות! אפשר לייקענען אין גאַנצן אין בורא יתברך. אוודאי האָט ער מזגם געווען² מיין כוח אין וויכוחים.

ווינענדיק אין פאַסעקי, האָט זיך דער טאַטע איין מאָל, אַרום ראָשיהשנה, פֿאַרבענקט נאָכן רבין. אַפּרינסן זיך פֿון דער היים אין אָט דער צייט איז כמעט אוממעגלעך פֿאַר אַ פאַסעסאַר: די גאַנצע פֿעלד־אַרבעט ווערט קאַנצענטרירט אַרום ראָשיהשנה, מען דאַרף גראָבן קאַרטאָפֿל און באַהאַלטן אין גריבער; מען דאַרף דרעשן קאַרן, מען דאַרף פֿאַראַקערן און פֿאַרבראַנגעווען די פֿעלדער; מען דאַרף צוגרייטן תבואות צו פֿאַרזייען אויפֿן קומענדיקן יאָר, מען דאַרף דעם צווייטן מאָל שניידן היי א. א. א. א. א. א. א.

דעם טאַטן האָט זיך אָבער פֿאַרבענקט נאָכן רבין – זאָל גאָט היטן. אַ גאַנץ יאָר האָט ער געהאַרעוועט, געטכליחט, געעסקט מיט גוים, פֿון וואָס עס האָט אים ממש געאיבלט. אַ קלייניקייט, האָבן אַ גאַנץ קיילעכדיק יאָר אַן עסק מיט פויערים, מיט גוים, נישט אַנזען אַ גאַנץ קיילעכדיק יאָר אַ חסידישע קהילה. אים האָט פשוט פֿאַרקלעמט דאָס האַרץ, ווי ביי אַ קינד, ווען די מוטער איז אַוועקגעגאַנגען. און נישט קוקנדיק דערויף, וואָס עס ברענט די אַרבעט, וואָס איין אַרבעט יאָגט די צווייטע און, נישט קוקנדיק דערויף, וואָס די צייט איז אַ געדריקטע און אַ הונדערטער איז פשוט אַן עולם־ומלואו, איז ער דאָך אַוועקגעפֿאַרן קיין סלאָנים, איבערלאָזנדיק די גאַנצע אַרבעט אויף אַ פויער. אין סלאָנים האָט ער פֿאַרבראַכט גאַנצע אַכט טעג. געקומען איז ער אַהיים פֿאַר יום־כיפור און האָט געפֿונען ביי זיך אין הויף זייער אַ שיינע אַרדענונג.

דעם האָבער (עס איז געווען אַ שפעטיקער זומער) האָט מען געשניטן נישט אין דער צייט, האָט ער זיך צעשאַטן אין פֿעלד; די קאַרטאָפֿל האָט מען נישט אַריינגעלעגט אין די גריבער, איז מער ווי אַ העלפֿט צעפֿוילט געוואָרן; דאָס קאַרן האָבן די דרעשער געדראָשן נישט פֿון טאָק, נאָר פֿון שאָק, האָבן זיי טאַנדעמעוועט אין דער אַרבעט³, איבערגעלאָזן אין יעדן זאָג נישט ווייניקער פֿון אַ פֿיר קערנער און דעסטגלייכן.

אזוי האָט דער טאַטע געהאַט חזק⁴ פֿון זיין סלאָנימער רבי ביי אַ פֿינף – זעקס הונדערט רובל, אויסער ריזעיקאַסטן.

וויסנדיק דעם טאַטנס געדריקטע לאַגע, האָב איך מיך נישט געקענט פֿאַרשטעלן, אז דער טאַטע זאָל זיך באַשליסן אויף אַזאַ שאָדן צוליב זיין סלאָנים.

¹ disputes ² exaggerated ³ botched up the work ⁴ loss

– איז דאָס אמת טאָטע, – האָב איך אים איין מאָל אַ פֿרעג געטאָן. – פֿינף הונדערט רובל היזק האָסטו געהאַט?

– היזק האָב איך געהאַט אַרום זיבן הונדערט רובל, – האָט דער טאָטע שטיל געענטפֿערט.

זיבן הונדערט רובל!

– טאָטע! – האָב איך מיך איינגעשטעלט – צו וואָס האָסטו עס באַדאַרפֿט? וויל מען פֿאַרן, קלייבט מען אויס אַ בעסערע צייט.

דער טאָטע האָט מיט אַ מאַדנער טריבער¹ פֿאַרבענקטקייט אַ קוק געטאָן אויף מיר.

– דו ביסט קיין מאָל קיין חסיד נישט געווען, ווייסטו נישט וואָס הייסט פֿאַרן צום רבין. נישטאָ קיין גרעסערע תענוג². דער רבי גיט פּוּחות צו לעבן...

און דער טאָטע איז שטיל געבליבן און אויף זיין פנים האָט זיך באַוווּן אַ מינע, פונקט ווי עמעצער וואָלט אים אַ שטאָך געטאָן ביים האַרצן.

איך בין אויך אַנטשוויגן געוואָרן.

ווי קומט מיין טאָטע צו לעבן אויף אַ דאָרף, צווישן גוים! דער ייד, וואָס האָט אַזוי ליב געהאַט ייִדישן פֿרומען טומל, ייִדישע שימחה, ייִדישע טאַראַראַם און אַפֿילו דעם ריח פֿון אַ יידן...

טייל מאָל פֿלעגט דער טאָטע פֿאַרוונקען ווערן אין זיינע זכרונות – דער איינציקער תענוג אין איינזאַמקייט. עס איז אויך געווען וואָס צו געדענקן. דער טאָטע האָט געשפּילט נישט קיין קליינע ראַלע צווישן חסידים, און ער פֿלעגט זיך פֿאַרגינען אויפֿגעמען אויף עטלעכע טעג אַ רבי מיט זיין גאַנצער פּנוּפּיא³, וואָס דאָס האָט אַ היפש ביסל געלט געקאָסט. איך געדענק נאָך, ווי איצט, דעם פֿאַראַד, וואָס די קאַמעניצער חסידים האָבן געמאַכט זייער גרויסן גאַסט – דעם סלאָנימער רבי.

דער סלאָנימער רבי, ר' אַבֿרהם, איז געקומען קיין קאַמעניץ דאָנערשטיק פֿרי, אין אַ בויד⁴ מיט דריי פֿערד. צוזאַמען מיט אים זענען געזעסן דריי משמשים⁵, איינער אַן עלטערער און צוויי געהילפֿן. נאָך זיין בויד זענען נאָכגעפֿאַרן פֿיר בעלעגלעשע פֿורן מיט עטלעכע און צוואַנציק חסידים. די קאַמעניצער חסידים, ווידער, אַרום דריי מנינים יידן, זענען אַרויסגעגאַנגען

¹ bleak ² pleasure ³ entourage ⁴ covered wagon ⁵ attendants

אנטקעגן אין בריסקער גאס, מקבל'פנים זיין¹ דעם רבין, און אז דער פֿורמאָן פֿון רבינס בױד האָט דערװען פֿון װײַטן די חסידים גיין, האָט ער אָנגעהויבן צו פֿאַרן פֿאַמעלעך². די קאַמעניצער חסידים, װידער, אַז זיי האָבן פֿון װײַטן דערװען דעם רבינס בױד, האָבן זיי אָנגעהויבן צו זינגען זייער חסידיש ניגונדל, װאָס דער סלאָנימער רבי האָט באַזונדערס ליב געהאַט. איך בין דעמאָלט אויך מיטגעגאַנגען מיט די חסידים. דער מאַטע האָט מיר געװאָלט אָנטאָן אַ נחת־רוח³ און אַט, װי איצט, הער איך דאָס זיסע ניגונדל און, װי איצט, זע איך די מחנה חסידים, װאָס גייט פֿון שטאַט באַגעגענען דעם רבין.

אַך, װי פֿריילעך עס איז געװען.

אַז די חסידים זענען צוגעקומען צום רבינס בױד, האָבן זיי די בױד אַרומגערינגלט און מען האָט אויסגעװונגען אַ פֿריילעכן שלום־עליכם, װאָס אונדזער טייערער ר' ישראל האָט פֿאַרפֿאַסט, לױט מיין מאַטנס בקשה.

די ערשטע האָבן דערלאָנגט דעם רבין שלום־עליכם מיין פֿאַטער מיט ר' אַהרעלען, װעלכע דער רבי האָט אַרײַנגענומען צו זיך אין בױד אַרײַן. אַז די גאַנצע צערעמאָניע פֿון שלום־עליכם־אָפּגעבן האָט זיך געענדיקט, און געדויערט האָט עס נישט װײַניק, האָט דער פֿורמאָן אַ שמיץ געטאָן די פֿערדלעך. די חסידיםלעך האָבן גענומען פֿאַרכאַפּן ערטער אויף די פֿורלעך. מען האָט געכאַפט װוּ װער עס האָט געקענט. פֿאַר די בעסטע ערטער זענען געהאַלטן געװאָרן די הינטער־ברעסטער פֿון דעם רבינס פֿורל. בכלל האָט מען זיך אויסגעזעצט אַ חסיד אויף חסיד, פֿונקט װי אַ װאָגן גענדו, און עס איז געגעבן געװאָרן אַ קאַמאַנדע:

– געפֿאַרן זאָל װערן!...

– װײַ! – האָבן די בעלי־עגלות אַ קנאַל געטאָן מיט די בײַטשן.

מיר האָט דער מאַטע אַרײַנגענומען אין בױד אַרײַן צום רבין.

– דאָס איז מיין זון!... האָט מיר דער מאַטע פֿאַמעלעך פֿאַרגעשטעלט.

– דיין זון – האָט דער רבי פֿון דער זייט אַ קוק געטאָן אויף מיר – װעט זיין אַ װאַרעמער חסיד...
 דער מאַטע האָט זיך געפֿרייט.

מען האָט געטריבן די פֿערד און די חסידים האָבן געזונגען הויך אויפֿן קול. און אַ זיטיקער⁴, אַ קריסט, למשל, װאָלט זיכער געקאָנט מײַנען, אַז דאָס פֿאַרן

¹ to welcome ² slowly ³ spiritual pleasure ⁴ bystander

די סאמע גליקלעכסטע מענטשן אין דער וועלט. נישט מער, די מלבושים זענען נישט זייער ריך...

אז מען איז געקומען אין שטעטל ארץ, האט מען שוין האפערדיק אונטערגעברומט אונטער דער נאז, און די התפעלות¹ איז געווען גרויס, פונקט ווי מען וואלט איינגענומען א פעסטונג.

אזוי איז מען געקומען צו אונדזער שטוב. דער טאטע האט צוגעגרייט פארן רבין א גרויס צימער און געשיקט צו דודי צחקן ליען דעם גרויס-פאטעל² פארן רבין. חסידים האבן דעם רבין ארויסגענומען פון בויד, אריינגעפירט אים אין זיין באשטימטן צימער, ווו מען האט אים איבערגעלאזן צוזאמען מיטן עלטסטן משמש. די איבעריקע צוויי משמשים האבן זיך צעשטעלט ביי די טירן, ווי א שטרענגע וואך פון סאלדאטן. די חסידים האבן זיך צעשאטן אין די איבעריקע חדרים. באלד איז דער עלטסטער משמש ארויס פון רבינס חדר און אָנגעזאגט, אז ער, זאל לעבן, האט זיך צוגעלייגט אויף דער קאנאפע, זאל זיין שטיל... זענען אלע חסידים, ווי איין מענטש, געווארן אזוי שטיל, אז מען האט געקאנט הערן א פליג אויפן וואנט. מען האט מורא געהאט א ווארט אויסצורעדן.

דערנאך האבן זיך די קאמעניצער חסידים גענומען צו דער ארבעט. מען האט צוגעגרייט א שבת פאר א פאר הונדערט מאן. אלע האבן געארבעט, און די פערעדע חסידים, די אורחים³, האבן זיך צעלייגט אויף די בענק. די גרויסע סטאדאלע⁴ אונדזערע האט מען יום טובדיק צוגערוימט, אויסגעשאטן מיט זאמד און ארום די ווענט האט מען הויך אויסגעלעגט מיט היי פאר די חסידים אויף צו שלאפן. די פורן מיט די פערד, מיט דעם רבינס בויד האט מען אוועקגעשיקט צו זעליג אנדארקעס אין סטאדאלע.

מיט א וואך פריער האט דער טאטע מיט די חסידים געמאכט א חשבון, וואס מען דארף צוגרייטן אויף שבת פאר אזוי פיל אורחים. דער חשבון האט לאנג געדויערט. מען האט באדארפט צוגרייטן פיש און פלייש, וויין און בראנף, פוטער, אייער, שמאלץ, צימעריןג⁵, פייגן, מאנדלען חלות, בולקעס, ברויט און נאך און נאך. דאס איז אן ארבעט גארנישט קיין קליינע.

ר' ישראל, ווידער, איז געשטאנען און נאכאנאנד געלערנט מיט זיינע תלמידים זינגער די ניגונים, וואס ער האט צוגעגרייט. צווישן די זינגער בין איך אויך געווען. ר' ישראל איז געווען פארשוויצט, האט געפאכט מיט די הענט, געטופעט מיט די פיס, קאמאנדעוועט, געדרייט מיטן פיינגער און

¹ enthusiasm ² upholstered armchair ³ guests ⁴ stable ⁵ cinnamon

געמאטערט אונדזערע זכרונדלעך, מיר זאלן פארנעמען די נייע ניגונים. קאלט און ווארעם האט ער, נעבעך, פון אונדז געהאט. דער עולם האט זיך נישט זייער אויסגעצייכנט מיט א גוטער געהער, און ר' ישראל האט זיך ממש געבאדן אין שוויים.

ר' ישראל האט דא געהאט איין אויפגאבע: אויסלערנען אונדז זינגען. זינגען אליין און מיט אונדז צוזאמען פארן רבין, האט ער נישט געוואלט. דאס איז געווען א פערמדיער רבי... ווי א גוטער חסיד, האט ער זיך נאך מתחייב געווען¹ צו שאפן ניגונים פאר דעם פערמדין רבין! זינגען נאך אליין – דאס איז שוין געווען איבער זינע פוחות, און ביי דער גאנצער שימחה האט ער זיך געפילט, ווי אז ארעמער און שטאלצער ייד, וואס וויל אוועקגיין און מוז דאך פארבליבן...

דער טאטע האט קאמאנדעוועט מיט די עסןגרייטער, ער האט די ארבעט צעטיילט אויפן אמעריקאנער שטייגער: די גרופע האט געמאכט פיש. יענע גרופע איז געווען פארטאן מיטן געבראטנס, אנדערע האבן צוגעריכט דעם שנאפס, מאנכע האבן זיך גלאט געבאמבלט ווי אויף א גבירישער חתונה און עס איז געווען² ליהודים!

צו דער סעודה האט מען געקוילעט³ א בהמה, קעלבער, גענדז און הינער.

פרייטיק האבן די חסידים געבעטן די מלמדים, זיי זאלן באפרייען די חסידישע יינגלעך פון חדר צוליב דעם רבין. איך אבער, ווי א פאלקאוויקס⁴ א זון, בין באפרייט געווארן נאך דאנערשטיק, און אזוי די יינגלעך זענען געקומען פון די חדרים, האט מען זיי אויך מכבד געווען מיט ארבעט. עס איז געווען גענוג וואס צו טאן.

חסידים האבן ליב אין אלץ אריינצוטראגן פריילעכקייט, און בשעת מען האט געמאכט די פיש, פלעגט א שטייגער, א חסיד נעמען א העכט⁵ אין האנט און דערמיט א פאטש טאן דעם צווייטן חסיד סאמע אין פנים אריין. איז געווארן א געלעכטער. איינגעלעך האט מען מער געשטיפט ווי געארבעט. דעם האט מען אונטערגעגאסן א קענדל קאלט וואסער אונטערן קאלדרע⁶. א צווייטן האט מען געגעבן צו האלטן א גרויסן פאלומעסיק⁷ פיש. האלט ער מיט ביידע הענט דעם פאלומעסיק און יעדער ציט אים דערוויילע פארן בארד, פאר דער פאה, פארן אויער, פארן נאז... און ער האלט נעבעך, דעם פאלומעסיק און קען זיך קיין עצה נישט געבן. לאכט ער אויך מיט אלעמען. וואס זאל ער טאן?

¹ took upon himself as an obligation ² merry ³ slaughtered ⁴ colonel
(here: big shot ⁵ pike ⁶ quilt ⁷ platter

מיד האָט דער טאָטע אויך צוגעניצט. און שטיל, אויפֿן אויער, האָט ער מיר איין מאָל אָנגעזאָגט:

– פֿאַר אַ רבין דאַרף מען דרד־אַרין האָבן, פונקט ווי פֿאַרן מלך...

דאָנערשטיק האָט דער טאָטע געשיקט רופֿן דעם בעדער און אים אָנגעזאָגט, אז די באָד זאָל ער אויף מאָרגן צוגרייטן מיט אַ פֿאַר שעה פֿריער; אז עס וועט זיין צוגעגרייט, זאָל ער גלייך שיקן אָנזאָגן, דער רבי דאַרף גיין אין באָד אַרײַן. די מיקווה זאָל אויך זיין צוגעגרייט. זאָל דער בעדער האַלטן גרייט אַ קעסל הייס וואַסער, וועלן קומען מאָרגן אין דער־פֿרי די חסידים און אַריבערגיין דאָס הייסע וואַסער אין מיקווה אַרײַן פֿאַרן רבינס וועגן. פֿאַר דעם אַלעם וועט דער בעדער קריגן אַ פֿײַנע מטבע¹.

אויף מאָרגן זענען אַוועקגעגאַנגען פֿיר חסידים אין באָד און איבערגעגאַסן דאָס הייסע וואַסער אין מיקווה אַרײַן. אַרום עלף אַ זיגער איז שוין געווען גרייט די באָד. מען האָט געבראַכט די בויד און עס האָט זיך אַרייַנגעזעצט דער רבי מיטן משמש און דער טאָטע מיט ר' אַהרעלעך, מיט נאָך עטלעכע פֿון די בכבֿודערע² חסידים – אַ מנין דאַרף זיין, און מען איז אַוועקגעפֿאַרן אין באָד אַרײַן. דער טאָטע האָט מיד אויך גענומען: לויט זיין מיינונג, דאַרף איך מיד געפֿינען וואָס געענטער צו חסידים און נאָך מער צום רבין.

אַ מנין חסידים זענען אַרײַן מיטן רבין אין באָד. דער עולם האָט זיך מיט גרויס יִיראַה³ אויסגעמאָן און זיך אויסגעזעצט אין שווייץ־באָד אַרום רבין מיט די שעפֿעלעך וואַסער. מען האָט זיך, ווי איך געדענק, גאָרנישט געוואָשן. מען האָט נאָר געקוקט אויפֿן רבין, אויף זיין נאָקעטע לײַב, געקוקט מיט פֿחד⁴ און נײַגעריקייט⁵ צוזאַמען, פונקט ווי קינדער קוקן אויף אַ גרויסע ווונדערלעכע צאָצקע.

דער רבי האָט זיך פֿאַמעלעך געוואָשן און געקרעכצט בעת־מעשה⁶ מיט פֿאַרגלאָצטע אויגן. אין דער טונקעלער לופֿט פֿון באָד האָט מאָדנע געבלייכט⁷ דעם רבינס לײַב. און מיר, אַ קליין יונגעלע, האָט זיך געדאַכט, אז זיין נאָקעטער קערפֿער וואַקסט ווײַלעוויז⁸ אין דער ברייט און אין דער לענג.

דערווײַלע האָבן זיך אַרייַנגעגנבֿעט נאָך אַ צענדליק חסידים, עזות־פֿנימער⁹, וואָס וואָלטן זיך דורכגעריסן צום רבין אַפֿילו דורך אייזן. זיי האָבן זיך

¹ coin, payment ² more prestigious ³ reverently ⁴ fear ⁵ eagerness
⁶ while doing so ⁷ seemed strangely pale ⁸ meanwhile ⁹ insolent types

אויסגעזעצט נעבן מיר מיט שעפֿעלעך און אויך געקוקט אויפֿן רבין. ביי זיי איז געווען אַ קרן¹ כאָטש פֿון ווייטן זען אַ שטיקעלע נאָקעטע לייב דעם רבינס...

אַז דער רבי האָט זיך אַרומגעוואָשן, איז ער געגאנגען אין מיקוה מיט מיין טאָטן און ר' אַהרעלען. איך האָב מיך אויך נאָכגעשלעפֿט נאָך זיי. דער רבי האָט זיך געשטעלט ביזן האַלדז אין וואַסער, און די באָרד זיינע האָט זיך אָנגעפֿילט מיט ליכטיקע בלישטשנדיקע טראָפֿן. עס איז געווען משונה: דער רבי, אַ יוד מיט אַ גרויסער באָרד, שטייט אין אַ מיקוה וואַסער.

פֿון מיקוה איז דער רבי אַרויס מיט זיין געוויינטלעכן קרעכץ און איז אַוועק אָנטאָן זיך. די חסידים נאָך אים. דאָס אַלץ איז צוגעגאנגען זייער לאַנגזאַם. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז די חסידים האָבן פֿון דער באָר גופֿא² קיין הנאה נישט געהאַט. אַלע מאָל, געוויינטלעך, האָט מען זיך געוואָשן און געפֿאַרעט. דאָס מאָל אָבער איז מען נאָר געווען אָנגעפֿילט מיטן הייליקן פֿחד פֿאַרן רבין. דעם רבינס פנים האָט אויסגעדריקט אַ צופֿרידנקייט, וואָס ער האָט זיך מקדש ומטהר³ געווען צו עבֿודת־הבורא⁴, און די חסידים האָט יענע תנועה⁵ זינע באַגניסטרעט. דער עולם האָט גיך אַרויפֿגעכאַפֿט אויף זיך דאָס העמד מיט די הייזן און אַלץ נישט אָפּגעריסן די אויגן פֿון רבין, און לאַנג האָט געדויערט זיין אָנטאָן זיך. פֿאַמעלעך און רויק האָט ער אַלץ געטאָן. אַ זייגער איינס איז מען, גאָט צו דאַנקען, אַרויס פֿון באָר, און אַז מען איז געקומען אַהיים, האָט מען אים באַלד דערלאָנגט אַ ביסעלע זיסן בראָנפֿן, אַן אייער־קיכל מיט אַ שטיקעלע פֿיש...

פֿרייטיק איז געקומען דער גאַנצער בריסקער פּוּלל חסידים, און די שטוב איז געווען פֿול געפֿאַקט מיט יידן, קאָפּ אויף קאָפּ.

צו קבלת־שבת⁶ האָט דער רבי געדאָונט פֿאַרן עמוד. איידער ער איז צוגעגאנגען צום עמוד, איז געוואָרן אַ שטיל־שוויגעניש, און די חסידים האָבן מיט גרויס ייראה געוואָרט. באַלד האָט דער רבי אַרויסגעזאָגט לכּוֹרננח⁷ מיט אַזאַ הויכן קול, אַז אויף אַלע חסידים איז געפֿאַלן אַ גרויסע אימה⁸. נאָר תּיכּף⁹ האָבן פֿון אַלע ווינקעלעך די דאָוונער ווי איין מענטש אָפּגעענטפֿערט מיט געזאַנג דעם רבין, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די ווענט דאָוונען אויך. כאָטש איך בין אַ ינגל פֿון צען יאָר און פֿאַרשטיי ווייניק, פֿונדעסטוועגן האָט זיך מיר אויך איבערגעגעבן דער הייליקער פֿחד פֿון די חסידים. אַז עס איז

¹ matter of great importance ² itself ³ sanctified and purified himself
⁴ worship the creator ⁵ movement ⁶ welcoming of the Sabbath ⁷ the first prayer
⁸ fear and trembling ⁹ immediately

געקומען צו דעם אָרט פֿון זוהר: פֿגונא דאָינא¹, האָט ער געגעבן אַזאַ געשריי, פֿונקט ווי אַ מחנה חיל² וואָלט מיט אַ מאָל אין שטעטל אַרײַן, און אַלע האָבן זיך אַ צאָפֿל געטאָן. נאָך איצט שטייט מיר דער קול פֿאַר די אויערן, און פֿונקט ווי איין מענטש האָבן אַלע אַרויסגעשאָסן פֿון די העלדער מיט מאַוּימדיקע קולות:

— פֿגונא דאָינא...

— גוט שבת! גוט שבת! האָט גענומען רוישן אין אַלע ווינקעלעך, אַז מען האָט געענדיקט דאָוונען.

באַלד נאָכדעם איז מען איבערגעגאַנגען אין דער גרויסער עס־שטוב. דער רבי האָט אָנגעהויבן זאָגן שלום־עליכם³ און אַלע חסידים האָבן צוגעברומט, און איבערן שטוב, וואָס איז היינט געווען שטאַרק באַלויכטן, האָט זיך צעגאַסן אַ זיסער געזאַנג, אַ זיסער, נישט קיין שרײַענדיקער, און אַ האַרציקער, און עס האָט זיך געפֿילט, אַז די שבתדיקע מנוחה⁴ האָט אַלעמען פֿאַרכאַפט און די נשמה טרייסעלט אַראָפֿ פֿון זיך דעם אינדערוואַכעדיקן יאָך⁵.

דערנאָך האָט דער רבי געמאַכט קידוש. אויג און אויער זענען אויסגעשטעלט. יעדער חסיד פֿאַרוואַכט פֿון רבינס כּוּס⁶. נישט אַלע חסידים אָבער האָבן געקאַנט פֿאַרוואַכט פֿונעם וויין, און די דאָזיקע שלימזלס האָבן געהאַט, נעבעך, גרויס צער דערפֿון.

דעם מאָמענט האָט ער שוין גערופֿן בעלי־הבית און נישט משה, ווי אַלע מאָל, און דעם מאָמענט אויגן האָבן געלויכטן.

דער עולם איז מער געשטאַנען אויף די בענק, ווי געזעסן. עס זענען געווען מער ווי דריי הונדערט חסידים. אַזוי פֿיל ערמער איז נישט געווען. ווידער, האָבן חסידים ליבער צו שטיין אויפֿן בענק: מען קאָן בעסער זען דעם רבין.

די אָרדענונג ביים עסן איז געווען אַזאַ:

די חסידים, וואָס זענען געזעסן, האָט מען דערלאָנגט איין טעלער פֿאַר צווייען און די, וואָס זענען געשטאַנען, האָט מען געגעבן איין טעלער פֿאַר דרייען. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז דער רבי אַליין האָט באַקומען מאַוּימדיקע⁷ פֿאַרציעס פֿון יעדערן מאכל, כדי קאָנען איבערלאָזן דערפֿון שיריים⁸ פֿאַר די

¹ selection from Zohar recited by hasidim just before the "borekhu"

² troop of soldiers ³ recited on returning home on Shabes evening

⁴ restfulness ⁵ weekday yoke ⁶ cup ⁷ frightfully (big) ⁸ leftovers (a hasidic custom)

חסידים. איך האָב אינגעזען, אַז דער רבי האָט ליב ביי יעדער געלעגנהייט צו קרעכצן מיט פֿאַרגלאַצטע אויגן. האָט ער געגעסן פֿיש, האָט ער געקרעכצט, האָט ער געגעסן פֿלייש – ווידער געקרעכצט מיט פֿאַרגלאַצטע אויגן, פֿונקט ווי ער וואָלט נישט קאָנען אַראָפּשלינגען דעם ביסן.

און איינמאָל האָט ער אַרויסגעלאָזט אַזאַ „אוי, רבֿנרש־לעולם“, אַז מיר האָט זיך געדאַכט, דער סופֿיט האָט געפֿלאַצט. איך האָב אָבער אויך אינגעזען, אַז די דאָזיקע קרעכצענישן און אויגענישן¹ האָבן צוגעגעבן מער אָפעטיט די חסידים.

אַז ער האָט אָפּגעגעסן, האָט ער אַ רוק געטאָן דעם טעלער פֿון זיך, האָט מען שוין געוואָס, אַז דאָס זענען שיריים. איז געוואָרן אַ שרעקלעכע כאַפּערע. די, וואָס זענען געשטאַנען ווייט, האָבן געבעטן ביי די גליקלעכע, מען זאָל זיי כאַטש געבן אַ ברעקל צו פֿאַרוואַכן. נאָר דער עולם איז געווען מוראדיק צעהיצט און פֿאַרשטעמט², און ענאָיסטיש. די בעטער האָבן ווייניק געפּוועלט. צווישן די געריכטן האָט מען געוואָנען. מיט ניגונים האָט מען איינגעטלעך קאָנקורירט. יעדער האָט אויסגעוואָנען אַ ניגון, און אויב דער דאָזיקער ניגון איז געפֿעלן געוואָרן, איז ער אָנגענומען געוואָרן אויף אַ געוויסער צייט, ביז ער איז דערעסן געוואָרן. געדויערט האָט דאָס עסן אַ שעה פֿינף.

נאָכן עסן איז מען געגאַנגען שלאָפֿן אין סטאָדאַלע. דער רבי איז מיט גרויס פֿאַראַד אָפּגעפֿירט געוואָרן צו זיך אין חדר.

אויף מאַרגן האָט מען זיך געשטעלט דאָווענען צען אַ זייגער אין דער פֿרי און צוועלף איז שוין געווען אָפּגעדאָוונט. מען איז געגאַנגען עסן, און דער רבי האָט ווייטער אָפּגעקרעכצט מיט גרויסע פֿאַרגלאַצטע אויגן. עס האָט זיך איבערגעחזרט דאָס זעלבע וואָס נעכטן, נאָר מיט מער פֿרישקייט. עס זענען געווען פֿינף סאָרטן קוגלען, אַ לאַקשענער, אַ טרוקענער, אַן איינגעמאַכטס־קוגל, אַ ריידיקוגל און נאָך עפעס אַ קוגל.

דערנאָך האָט מען דעם רבֿין דערלאָנגט אַ גרויס שטיק אינדיק, ביי וועלכן דער רבי האָט שמאַרק געקרעכצט. וויין און בראַנפֿן איז געווען לרוֹב³.

אַ זייגער פֿיר נאָכן עסן האָט מען געכאַפט אַ טענצל, וואָס האָט זיך אַוועקגעצויגן ביז מינחה און באלד ווידער געוואָנען. נאָר דער בעסטער זינגער, ר' ישראל, האָט נישט געוואָנען. ער איז געווען אַ קאָצקער חסיד, און דער רבי האָט געשיקט אַ חסיד בעטן אים צום טיש. ר' ישראל איז געקומען, אָבער דעם

¹ cries of “oy!” ² bustling ³ in abundance

גאנצן שבת איז ער געזעסן אַ שטומער. דאָס איז געווען נישט זיין יום־טובֿ, נישט זיין רבי און עס איז געווען אַ רחמנות אויף אים. צו שלש־עודות¹ האָט זיך דער רבי געווענדט צו אים:

– ישראל, זינג עפעס.

ר' ישראל האָט אַראָפּגענומען די הענט פֿון האַרצן, האָט זיך אַרומגעקוקט און אָנגעהויבן... נאָך קיין מאָל האָט ער אַזוי נישט געזונגען... אַפֿנים, אַז אין אים האָט דעמאָלט געזונגען די בענקשאַפֿט נאָך זיין רבין...

און די חסידים זענען געבליבן פֿאַרגאַפֿט.

נאָך שבת איז געוואָרן שיטערער². אַ סך זענען זיך צעפֿאַרן, און דינסטיק האָט דער רבי געגעסן דעם לעצטן מיטאָג אין קאַמעניץ. עס זענען שוין געווען נישט פֿיל מענטשן ביים טיש, און די קאַמעניצער חסידים זענען געווען זייער צופֿרידן, וואָס זיי האָבן איצט פֿרייע ערטער אַרום רבין.

איצט וועלן זיי קענען זען די שכינה, וואָס רוט אויפֿן רבינס שיינעם פנים און וועלן הערן דעם רבינס תּורות³, וואָס מלאכים און שרפים ציטערן דערפֿאַר.

און דער רבי איז עפעס געווען זייער פֿריילעך און גערעדט ביים עסן מיט אַלע חסידים.

אָוועק אַלע פֿרעמדע חסידים, זענען די קאַמעניצער געווען אויפֿן זיבנטער הימל.

דאָס איז געווען, ווי געזאָגט, דער לעצטער מיטאָג אין קאַמעניץ. נאָך מיטאָג איז דער רבי אָוועקגעפֿאַרן צו איינעם אַ ייִשובֿניק און ביי אונדז אין שטוב און אין שטעטל איז געוואָרן שטיל, פונקט ווי אַ רוישיקער ים וואָלט אָפּגעפֿאַלן און די כּוואַליעס וואָלטן מיט אַ מאָל אַנטרונגען. דאָרטן, אין דאָרף, האָט, נעבעך, דער רבי געהאַט אַ מאָוסן פּסק⁴. (*)

אַז איך רייך שוין וועגן דעם סלאַנימער רבי, ר' אַבֿרהם, קומט מיר אַרויף אויפֿן זיכרון אַ פֿאַקט, וואָס האָט דעמאָלט אויפֿגערודערט די גאַנצע משפּחה אונדזערע, און וואָס כאַראַקטעריזירט אויסגעצייכנט דעם רבינס מאַכט איבער זיינע חסידימלעך. דער עולם האָט אים געפֿאַלגט אין פֿייער און אין וואַסער.

(* זע מײַן ערשטער טייל.)

¹ hasidism's mystical "third meal" ² sparser ³ teachings ⁴ unhappy experience

געשען איז עס מיט מיין שוואַגער יחזקאל, דעם קאַמעניצער רב'ס זון.

בײַ דעם דאָזיקן יחזקאלן האָבן זיך נישט געהאַלטן קיין קינדער און דבורה, זײַן טאָכטער, דאָס ווייבל, וואָס דער מחותן איז אַוועקגעשטאַרבן אין דער נאַכט פֿון איר חתונה, האָט אויך ווייניק געלעבט. און ר' יחזקאל מיט זײַן ווייב הדסה זענען אויף די עלטערע יאָרן געבליבן אָן קינדער.

ר' יחזקאל פֿלעגט אַכט – נײַן מאָנאַטן אין יאָר אומפֿאַרן פֿון סלאָנימער פּויל נאָך ארץ־ישׂראל־געלט, און די איבעריקע צײַט איז ער געזעסן בײַם רבין. ער איז געווען די ערשטע האָנט פֿון רבין.

אײַן מאָל פורים, זיצט ער אַזוי נעבן רבין, בײַ דער סעודה. גיסט דער רבי אַליין צוויי פוסות וויין: פֿאַר זיך און פֿאַר ר' יחזקאל. טרינקען ביידע לחיים. דערבײַקע חסידים קוקן מיט קינאה, ווי זיי טרינקען. נאָר נאָך דעם, ווי דער רבי גיט אַ זוף, זאָגט ער:

– לחיים, יחזקאל, אס'ירצה'השם איבער'א'יך מיט אַ בן־זכר...

חסידים האָבן אויסגעשטעלט מויל און אויערן און נישט געקאָנט פֿאַר־שטייען דעם רבינס רמז¹. וואָרעם יחזקאל מיט זײַן ווייב קאָנען שוין קיין קינדער נישט האָבן.

ר' יחזקאל איז אָבער געווען אַ קלוגער חסיד און באַלד פֿאַרשטאַנען דעם רבינס ברכה. נאָר פשוט: אָפּגטן דאָס ווייב און נעמען אָן אַנדערע, ייִנגערע... מיט הדסה האָט ר' יחזקאל איבערלעבט עטלעכע און פֿערציק יאָר, געלעבט ווי טויבן. ער איז געווען אַ פֿריילעכער מענטש און אַ גרויסער בעל־מידה². דאָס זעלבע איז געווען זײַן פֿרוי. ביידע זענען געווען ווונדערלעך גוטע מענטשן. דערצו איז זי געווען זייער אַ ציכטיקע, און אַ גרויסע בריה, אַ גרויסע בעל־הביתטע, און אַ ליבע היימלעכקייט האָט געווייעט בײַ זיי אין שטוב. און ביידע, זעכציק־יעריקע, האָבן זיך שטענדיק אָנגעקוקט, ווי יונגע ערשט־פֿאַרליבטע קינדער.

דער רבי האָט אָבער מרמז געווען...

פֿאַרווירקלעכט³ דער רבינס רמז איז אָן ענין זייער אַ שווערער. אָבער אַ חסיד איז ווי אַ גוטער סאָלדאַט. הייסט דער רבי, דאַרף מען פֿאַלגן. און יחזקאל האָט לאָנג געטראַכט און האָט הדסה אָנגעשריבן אַ בריף. אין בריף האָט ער געשריבן, אַז זיי מוזן זיך... גטן. אַזוי מײַנט דער רבי. און קוים מײַנט

¹ hint ² upright person ³ bring to pass

אזוי דער רבי, איז דאָס מסתמא ניגור געוואָרן מן־השמים¹ און מען דאַרף עס אָננעמען פֿאַר ליב. און זי זאָל נישט מיינען, חלילה, אַז זי קען דאָס איבערמאַכן, ניין. וואָרעם אזוי ווי דער הימל קען קומען צו דער ערד, אזוי קען זי שוין זיין פֿון היינט אָן זיין ווייב! און ער גיט איר טויזנט רובל כתובה־געלט, און דאָס געלט גיט דער רבי. וואָרעם אַליין האָט ער קיין געלט נישט. און זי קאָן נאָך אַסירציה־השם קריגן אַ שענערן יידן פֿאַר אים. זי קאָן נאָך חתונה האָבן, און בכך... א. אַז. וו.

דאָס ווייב האָט איבערגעלייענט דעם בריף און... געחלשט. איז אָנגעלאָפֿן די גאַנצע פֿאַמיליע און מען האָט אויפֿגעהויבן אַ ויצעקו².

—סטייטש, וואָס וויל ער, דער גולן! אָפקוילענען דיך מיט אַ מעסער וויל ער! אַ ייד האָט אָפֿגעלעבט מיט אַ ווייב באַלד פֿוֹפֿציק יאָר, געהאַט מיט איר זעקס קינדער און איצט וויל ער זי גטן. וואָס מיינט ער זיך, וואָס?

און מען האָט זי אויסגעריכט קיין סלאָנים צום רבין און צום מאַן. זאָל זי זיי דאָרט מאַכן שוואַרץ ווי די ערד.

אָבער ר' יחזקאל איז שוין געווען אַוועקגעפֿאַרן נאָך ארץ־ישראל־געלט, און האָט איבערגעלאָזן ביים רבין אַ פֿאַרמעלן גט. האָט זי אָנגעהויבן שטאַרק צו וויינען און צו טענהן כאָטש פֿאַרן רבין, אָבער דער רבי האָט זי איבערגעשלאָגן:

—אישה, קיין קינדער קענסטו שוין נישט האָבן, פֿאַרוואָס זאָלסטו שטערן דיין מאַן דערין? וואָס ווילסטו, דיין מאַן זאָל קיין תקומה³ נישט האָבן אויף יענער וועלט? ער קאָן נאָך נעמען אַ בת־בנים... געדענק, וועסטו מיך פֿאַלגן, וועסטו מאַריר־ימים זיין⁴ און איבער הונדערט מיט צוואַנציק יאָרן אַרום וועסטו האָבן אַ ליכטיקן גן־עדן...

דערהערנדיק אַזוינע רייד, האָט הדסה ווידער געחלשט. אָבער מיטן חלשן האָט זי דאָך נישט געקאָנט אָפהאַלטן דעם גט. דער רבי האָט זיך האַרטגעקוקט געהאַלטן ביי דאָס זייניקע.

און זי האָט נישט־ווילנדיק גענומען דעם צוגעגרייטן גט...

דערנאָך האָט איר ר' יחזקאל געגעבן געלט און זי איז אַ דערשלאָגענע אַוועק קיין קיעוו.

שפעטער האָט יעדער איינער פֿון דעם דאָזיקן פֿאַרל, וואָס האָבן זיך אזוי ליב געהאַט, באַזונדער חתונה געהאַט...

¹ decreed from heaven ² hue and cry ³ redemption ⁴ have a long life

אין קיעוו, ווהיין זי איז אַוועקגעפֿאַרן, האָט זיך איר געמאַכט זייער אַ געראָטענער שידוך מיט אַ שיינעם יידן, מיט געלט, מיט כבוד א. אַז. וו. האָט זי חתונה געהאַט און צו דעם נייעם מאַן איז זי אויך געווען ווייך, טרען און איבערגעגעבן, און זימיקע האָבן געזאָגט אויף זיי, אַז זיי לעבן, ווי טיבעלעך. אַוודאי איז עס נישט געווען קיין גוומא.

ר' יחזקאל ווידער האָט גענומען אַ מיידל פֿון צוויי-און-צוואַנציק יאָר... פֿאַר דער דאָזיקער פֿלה זינער איז ער אויף אַזאַ אופן עלטער געווען סך-הכל מיט אַ פֿערציק יאָר...

מיט דעם נייעם ווייב האָט ער געהאַט צוויי מיידלעך... דער רבי האָט נישט געטראָפֿן. מיט פרנסה איז ער געווען באַזאָרגט. דער סלאָנימער רבי האָט אים צוגעזאָגט שיקן גענוג צום לעבן, און ר' יחזקאל איז אַרויסגעפֿאַרן קיין ירושלים. און אַ מאָדנער צופֿאַל: הדרסה מיטן מאַן זענען אויך אַרויסגעפֿאַרן קיין ירושלים, און הדרסה איז געווען באַשערט דאָרט צו וווינען אין איין גאָס מיט איר אַמאָליקן מאַן. עס פֿלעגט זי זייער קלעמען, וואָס ער האָט אַ יונג ווייב מיט צוויי קינדער. פֿון צער איז זי אַפֿילו איין מאָל קראַנק געוואָרן. ר' יחזקאל האָט זיך דאָרט געפֿירט חסידיש, ווי ביי זיך אין דער היים, און האָט געהאַט זייער אַ שיינעם נאָמען.

מאַנכע פֿלעגן קומען צו אים נאָך אַ ברכה. אָבער ער פֿלעגט אַרויסצומרייבן פֿון שטוב מיט דער האַרציקער „קללה“:

– גאָט זאָל אייך בענטשן...

אַ סוף האָט ר' יחזקאל געהאַט אַ שלעכטן. איין מאָל, פֿרייטיק צונאַכט, בעת ער איז געשטאַנען ביים טיש און געמאַכט קידוש, איז אַראָפֿגעפֿאַלן אַ שטיק סופֿיט און געטראָפֿן אים אין קאָפּ אַרײַן. ער איז אויפֿן אָרט דערהרגעט געוואָרן.

אַז הדרסה האָט דערהערט, וואָס מיט איר געוועזענער מאַן האָט געטראָפֿן, האָט זי געמאָן דאָס איריקע: זי האָט געחלשט און געחלשט...

אַט אַווי האָט דער רבי צעשיידן צוויי נשמות, נאָך דעם ווי זיי האָבן אָפֿגעלעבט צוזאַמען קאַרגע פֿופֿציק יאָר. האָט ער עס געהאַט אַ מאַכט, דער רבי!

מיט דער דאָזיקער יחזקאל זענען גלאַט פֿאַרגעקומען מאָדנע זאַכן. ווי געזאָגט, האָט ער געהאַט זעקס קינדער און אַלע זענען זייער יונג געשטאַרבן. געבליבן איז אים איין מאַכטער דבורה. ציטערנדיק פֿאַר איר לעבן, האָט מען

זי חתונה געמאכט צו פֿופצן יאָר. די חתונה איז געווען אין קאמעניץ. דער מחותן איז געווען, געדענק איך, זייער אַ דיקער און אַ שיינער ייד, אַן „אַסאַבע“, בלוט האָט אים געשפּריצט פֿון פנים. ער איז אין גאַנצן עטלעכע און דרייסיק יאָר אַלט געווען. נאָך דער חופּה האָט ער געזאָגט, אַז ער פֿילט זיך נישט גוט און איז אַוועק צו זיך אויפֿן סטאַנציע – צולייגן זיך עטוואָס.

– איך בין מיד פֿון וועג און פֿון דער גאַנצער חתונה־צערעמאָניע – האָט ער געזאָגט.

די חתונה איז געווען ביים רב אין שטוב. מען האָט געשפּילט און געטאַנצט און געהוילעט אויף וואָס די וועלט שטייט. די גאַנצע שטאָט איז געקומען משמח זיין דעם חתן מיט דער כלה. ביי אונדז איז געווען אַ מאָדע צו שטעלן אַ חופּה פֿאַרנאָכט. פֿאַר דער חופּה טאַנצן מיידלעך, ווייבלעך; נאָך דער חופּה טאַנצן מאַנסבילן און מען איז זיך משמח בייַ עלף – צוועלף בייַנאָכט. דערנאָך איז אַ וועטשערע. נאָך דער וועטשערע טאַנצט מען ווייטער בייַ זיבן – אַכט אין דער פֿרי.

דער עולם האָט זיך שטאַרק פֿונאַנדערגעטאַנצט און מען האָט פֿאַרגעסן, אַז דער מחותן פֿעלט. אַ צוויי שעה נאָך דער חופּה האָט מען זיך דערמאָנט אָן מחותן. איז מען אַוועק נאָך אים. אָבער ווי צעטומלט, דערשראָקן איז מען געוואָרן, אַז מען האָט געפֿונען דעם מחותן אַ טויטן. ער איז געלעגן אָן אָטעם אויפֿן בעט. האָט מען אויפֿגעהויבן אַ גוואָלד, איז מען געקומען צולויפֿן פֿון שטעטל און פֿון דער חתונה.

קענטיק, אַז דער מחותן איז נאָרוואָס געשטאַרבן וואָרעם ער איז נאָך געווען אַ וואַרעמער. דער עולם איז געשטאַנען אַ צעמישטער, אַ צעטומלטער און האָט נישט געוואוסט, וואָס צו טאָן: צי וויינען נאָכן געשטאַרבענעם, צי פֿרייען זיך מיט דער חתונה. דער רב האָט אָבער געזאָגט, אַז חתן־פֿלה טאָרן נישט וויינען אין דעם טאָג פֿון חתונה. האָט מען געכאַפט שנעל דעם טויטן מחותן און אַוועקגעלאָפֿן מיט אים אויפֿן בית־עולם. באַלד האָט מען פֿאַרטיק געמאָכט אַ קבר און מען האָט אים באַגראָבן. צענדליקער יידן האָבן זיך מתעסק געווען¹ מיט דער מיצווה, כּדי עס זאָל נישט אויסקומען חתן־פֿלה צו וויינען. עס האָט נישט געדויערט קיין צוויי שעה, און ער איז שוין געווען אַ באַגראָבענער... אַקערשט האָט געלעבט אַ מענטש – און אָט ליגט ער שוין אין דער ערד.

חתן־פֿלה זענען געווען אַ וויילע אויפֿן בית־עולם. באַלד האָט מען זיי געבראַכט צוריק און עס האָט זיך אָנגעהויבן די וועטשערע. קיינער האָט נישט

¹ took part in

געטאָרט וויינען. דערנאָך האָט דער עולם געמאַנצט... די קעפּ אַראָפּגעלאָזט, דערשלאָגן, אין די אויגן – נישט אויסגעוויינטע טרערן, נאָר די פֿיס האָט מען מיט גוואָלד געהויבן: מען טאָר דעם חתן נישט לאָזן וויינען נאָך זיין טאָטן... דאָס איז עפעס געווען שרעקלעך.

אַז דער גרויל און דער צער פֿונעם אָקערשטיקער שוויט האָט דאָך מנצח געווען די געמאַכטע פֿריילעכקייט און די פֿיס זענען געבליבן שטיין אין מיטן טאַנצן, האָט דער רבֿ געהייסן טאַנצן קליינע קינדער. מען מוז משמח זיין חתן-כלה. האָט מען גענומען זעקס – אַכטייעריקע יינגלעך מיט מיידלעך און געהייסן זיי טאַנצן.

די בלייזמר האָבן געשפּילט. איך בין דעמאָלט אַלט געווען זעקס יאָר און מען האָט מיך אויך איינגעלאָדן טאַנצן, אָבער איך בין נישט געגאַנגען.

–נאָרעלע, גיי טאַנצן – האָבן מיר אַלטע ווייבער צוגערעדט.
איך האָב נישט געפֿאָלגט...

דאָס חסידישע הוליען און שטיפֿן האָט נאָר קיין שיעור און קיין גרענעץ נישט געהאַט. און טאָמער האָבן זיך אויסגענומען די אַלטע שפּיצלעך, האָט מען אויסגעטראַכט נײַע. איין מאָל איז געקומען צו אונדז יאָסעלע דער חסיד און גערופֿן דעם טאָטן אין שטיבל אַריין. מען דאַרף אים דאָרט נויטיק האָבן. אַז מען איז געקומען רופֿן, דאַרף מען גיין. ווי קאָן זיך דאָס אַ חסיד אָפּזאָגן? דער טאָטע האָט מיך אויך גענומען.

אין שטיבל האָבן זיך געפֿונען אַלע חסידים, און אַז מיר זענען אַריינגעקומען, האָט דער עולם געלאַכט מיט פֿאַרפֿלאַמטע פּנימער. איך בין דעמאָלט אין גאַנצן אַלט געווען דריי־פֿיר יאָר און האָב נישט פֿאַרשטאַנען, וואָס דער עולם לאַכט, וואָס ער צאַפֿלט זיך פֿון געלעכטער. דאָס איז אָבער באַלד קלאָר געוואָרן. נאָר אַ פשוטע זאָך: דער עולם חסידים האָט באַשלאָסן אָפּצושמיסן די סאַמע פֿינסטע און יחסינישע¹ חסידים, כדי זיי זאָלן געדענקן אויף שטענדיק, אַז אַ מענטש דאַרף זיך נישט האַלטן גרויס ביי זיך, דאַרף נישט האָבן קיין סימן פֿון גאווה² אין זיך. אמת טאַקע, איצט פֿירן זיך אויף די יחסינישע חסידים אָרנטלעך, פֿיין, אָן גאווה. אָבער אַז מען ווערט גערעכנט פֿאַר אַ פֿינעם חסיד, איז דאָס שוין אויך אַ טריט צו דעם חסרון, און דעריבער דאַרף מען פֿאַרכאַפֿן פֿריער און אַריינקאַטעווען, כדי עס זאָל נאָר קיין מאָל צו דעם חסרון נישט קומען.

¹ those with the most prestigious family backgrounds ² pride

דער אַרט שמייסן דאָרף אויך צוגיין פשוט: אַוועקגעלייגט אויפֿן טיש מיטן פנים אַראָפּ, פֿאַרקאָמטשעט די קאָפּאָטע און – שיט!

צוערשט האָט מען געוואָרפֿן גורל¹, ווער זאָל זיך לייגן דער ערשטער.

דער גורל איז געווען אויף אַזאַ אופֿן: מען האָט אויפֿגעפֿנט אַ סידור און אַז דער ערשטער אות פֿון בלאָט האָט אָנגעוויזן דעם ערשטן אות פֿון אַ נאָמען, איז יענער מחילה², זיך געגאָנגען לייגן...

אַז איד האָב דערזען, ווי אַ בערדיקער ייד האָט זיך אַוועקגעלייגט אויפֿן טיש און חסידים האָבן מיט אַלע כוחות גענומען פּאַטשן אין אַ באַשטימטן אָרט, איז מיד באַפֿאַלן אַ גוואָלדיקע שימחה.

– אָט איז אַ גוט שפּיל! האָב איד אָנגעקוואָלן.

דער בערדיקער ייד האָט געלאַכט און געאויקעט צוזאַמען.

אַבער אַז עס איז געקומען צו מיין אָרעמען טאַטן, אַז מען האָט אים אַרויפֿגעלעגט אויפֿן טיש מיטן פנים אַראָפּ, און אַ מחנה חסידים האָבן אויפֿגעהויבן די הענט מיט פֿאַרפֿלאָמטע געזיכטער, האָט זיך מיר עפעס אָפּגעריסן אין האַרצן און איד האָב גענומען וויינען מיט אַזוינע קולות, פונקט ווי מען וואָלט מיד וועלן קוילען.

איד האָב געוויינט מיט אַלע כוחות. די חסידים זענען אָפּהענטליק געוואָרן, די האַנט האָט זיך זיי אַראָפּגעלאָזט, און אויף אַזאַ אופֿן האָב איד „אָפּגעראַטעוועט“ מיין אָרעמען טאַטן. שווער הייסט עס, צו שמייסן פֿאַר אַ וויינענדיק קינד אין די אויגן.

– אַי, משה, – האָט אַ חסיד פֿאַרדראָסיק געשאַקלט מיטן קאָפּ און צוגעלייגט אַ פֿינגער צום נאָז, – צי האָסטו אַ מאָל נישט געבראַכט אומישנע³ דעם ינגל?.. דאָס וועט וויינען און מיר וועלן דיר נישט קאָנען שמייסן...

נאָר מיין טאַטע האָט געלאַכט. ער האָט געמעגט לאַכן, וואָרעם ער האָט נאָך דעמאָלט קיין באָרד נישט געהאַט און איז אַוודאי אַלס געווען אַ יאָר זיבעצן – אַכצן... אין זיינע יאָרן איז נישט אַזוי שרעקלעך געווען געשמייסן צו ווערן, בפרט נאָך אַז ער קאָן שמייסן אויך אַנדערע. ער האָט אָבער שוין געהאַט אַ קינד און דאָס קינד האָט געשמערט...

אָפּגעגאָלטן האָט נאָר מיין טאַטן אַליין. ווייטער האָט מען געקאָטעוועט אויף וואָס די וועלט שטייט.

¹ chose lots ² “pardon the expression” ³ on purpose

אז עס איז געקומען צו לייב קרוהעלער, א גרויסער שטיפער און זייער א געזונטער יונג, האט ער זיך נישט געלאזט נעמען. אים האבן, אפנים, נישט אזוי געשראקן די שמין, ווי עס איז אים געווען אינגענעם דאס ראנגלעניש, אוועקשטויסן פון זיך, נישט לאזן זיך כאפן. איז ער אומגעשפרונגען אויף בענק און אויף טישן, דא האלט מען אים פעסט און דא רייסט ער זיך ארויס און שטייט שוין מיט א פולן מויל געלעכטער אויף א ווייטער באנק, אויף א טיש. און ער האט שטארק פארמאטערט דעם עולם. עס האט אלעמען אפגעגאסן מיט א שווייס. אבער א כלל איז פארט שטארקער און מען האט אים געפאקט¹. עס פארשטייט זיך, אז ווער עס האט געהאט גאט אין הארצן, דער האט איצט געשאטן מוראדיקע² פעטש. מיט דעם דאזיקן לייב קרוהעלער האט זיך געענדיקט דאס שפיל. ער איז געווען דער לעצטער.

באלד זענען אנדערע שטעלט געווארן אויפן טיש עטלעכע פלעישן שנאפס. עס האט זיך באווייזן א גרויסע חלה מיט הערינג און דער מידער עולם האט געטרונקן דעם פריילעכן לחיים. נאכן טרינקען איז מען אוועק א טענצל. אקסל צו אקסל, האנט צו האנט, פנימער פארשוויצט, רויט, באגניסטערט און צו דעם גרויסן רעש פון די טריט איז באהעפטן געווארן א לעבעדיקער, א כוואטישער³ ניגון.

אט אזוי האבן זיך געפרייט חסידים.

די שימחה פון שמייסן פרעמדע האט באלד פארלאשן אין מיר דעם צער פון דעם, וואס מען האט געוואלט שמייסן מיין מאטן, און פון דעם דאזיקן חסידישן שפיל בין איך א לאנגע צייט ארומגעגאנגען א באגניסטערער.

און שפעטער האב איך מיך בארימט פאר מינע חדר-חברים:

– האט מען דאס געשמייסן גרויסע מאטעס... איך האב אליין געזען... אי,
האט מען געשמייסן... איך האב אליין געזען...

– ווו? – האבן זיי מיט קינאה געפרעגט.

אין שטיבל... האב איך מיט גאוה א טרייסל געטאן מיטן האנט.

און מינע חדר-חברים האבן מיר נישט פארגינגען⁴ דעם גליק... א קלייניקייט, זען ווי מען שמייסט גרויסע מאטעס.

באשרבעט און לונגערייט פון געאנארד פרא
גער, לוקאס צרוין, מירל שיינבויע-הירשלאן,
יאניס בארלאמבוס, נח מילער, און רפאל
פייקל.

¹ caught ² frightful ³ jaunt ⁴ begrudged me